TÜRKİYE FELSEFE KURUMU BÜLTENİ

Nisan 1995

Sayı 2

OKURLARA

*Bülten*imizin bu sayısında, son aylarda yapılan felsefe etkinliklerini, önümüzdeki aylarda yapılacak etkinliklerden tarihleri saptanmış olanları, ayrıca da sizleri ilgilendirebileceğini düşündüğümüz uluslararası felsefe etkinliklerinden bir demeti sunuyoruz.

Bu sayıda, tanıtma yazılarından başka, geçen sayıda önemli bir yer verdiğimiz aydınlanma ve hoşgörü konularıyla ilgili tartışmaların bir devamını da bulacaksınız.

Demokrasinin ve demokratikleşmenin tartışma gündemimizin ana maddelerinden birisini oluşturduğu şu sıralarda, demokrasi ile insan hakları arasındaki halkayı oluşturan "aydınlanma"nın ve günümüzün koşullarında gerektirdiklerinin de bu tartışma gündeminde yer alması gerekli. Çünkü aydınlanmasız demokrasi, bir oy çoğunluğundan öteye gitmez.

Aynı şekilde, Hoşgörü Yılı vesilesiyle dünyanın tartışma gündeminde yer alan hoşgörünün demokrasiyle ilişkisi ve demokratik yönetimlerde —eğer hoşgörünün bir göz yummaya dönüşmesini istemiyorsak— hoşgörünün sınırlarının nasıl belirleneceği tartışması da ayrı bir önem taşıyor.

Bütün felsefecilerimizin bu tartışmalara katkıda bulunmalarını gönülden diliyoruz.

* * *

HOŞGÖRÜ: KAVRAMI VE SORUNLARI

Ioanna Kuçuradi

1995 yılı, Türkiye'nin girişimiyle, Birleşmiş Milletler tarafından dünyada "Hoşgörü Yılı" ilân edilmiştir. Yüzyılımızın sonlarında, dinciliklerin, milliyetçiliklerin, ırkçılıkların yeniden canlandığı, Federico Mayor'un deyişiyle "özgürlük rüzgârlarının, onların kıvılcımlarını yeniden alevlendirdiği" dünyamızda, "hoşgörü", bunlarla savaşmanın bir yolu olarak görülüyor.

Felsefî bilgiyle didiklenmeden (yani bir olgunun bir ideale dönüştürüldüğü görülmeden ve nerede söz konusu olduğu, nerede olmadığı düşünülmeden) bir ideal haline getirilen pluralismin bir gereği olarak görülüyor hoşgörü: dogmatisme karşı pluralism, "pluralist toplum"da da hoşgörü isteniyor.

Ama diğer yandan, bütün normların, kültürlerin, görüşlerin e ş d e ğ e r olduğunu ileri süren postmodernismin yaygınlaşmasıyla, dünyamızda esen "özgürlük rüzgârları"yla birlikte, eylemde bir *laisser faire, laisser passer*'ye dönüşen pluralismin sonucu olarak düşünce dünyasında ortaya çıkan kargaşada, dinci-milliyetçi-ırkçı çatışmalar artmaya ve kamu yaşamında çıkmazlara götürmeye başlayınca; oluştukları normlar değerlendirilmeden, bütün kültürlere saygı gösterme istemi —bu iyi niyetli, ama bilgiyle beslenmemiş istem— işletildiğinde, dinciliklerin, ırkçılıkların, milliyetçiliklerin yönetimleri soktuğu çıkmazlar ve ikilemler arttıkça, hoşgörünün "mutlak bir değer" (ne demekse!) olmadığından —hoşgörülemeyecek şeyler olduğundan da— söz ediliyor, dolayısıyla hoşgörüye sınırlar çizmek gerektiği düşünülüyor.

Nasıl çizilebilir bu sınırlar?

25 yüzyıl önce Sokrates, bir şeyin n e o l d u ğ u n u bilmeden, onunla ilgili başka herhangi bir soruya, b i l g i y l e t e m e l l e n d i r i l e b i l i r bir yanıtın verilemeyeceğini göstermeye çalışmıştı çağdaşlarına. Sokrates'in bu göstermek istediğini yeterince görebiliyorsak, hoşgörüyle ilgili olarak ilk sormamız gereken soru, sınırlarını nasıl çizeceğimizi problem edindiğimiz bu 'hoşgörü'nün n e olduğudur.

Böylece "Hoşgörünün Onyılı" bile ilân edilmesi düşünülen şu sıralarda, dünyamızın şu andaki düşünsel koşullarında, hoşgörü k a v r a m ı n ı n felsefî bir belirlenmesi özel bir önem taşıyor.

(Devamı 8. sayfada)

ÜNİVERSİTELERİMİZDE FELSEFE BÖLÜMLERİ

Hazırlayan: BETÜL ÇOTUKSÖKEN

ANKARA ÜNİVERSİTESİ DİL VE TARİH-COĞRAFYA FAKÜLTESİ FELSEFE BÖLÜMÜ

Hem ortaöğretim kurumlarının öğretmen gereksinimlerinin karşılanması, hem de Türk dilinin ve Türk tarihinin, ülkemiz coğrafyasının bilimsel yöntemlerle incelenmesi amacıyla hazırlanan bir yasa gereğince (1935) kurulan Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi 9 Ocak 1936 da öğretime başlamıştır. 1939 yılından itibaren de ders programlarına felsefeyle ilgili dersler konulmuştur; Felsefe Bölümünün kuruluşunu ise, 1939-1942 yılları arasında Dekanlık yapan Prof. Dr. Emin Erişirgil ile Prof. Dr. Oliver Lacombe gerçekleştirmiştir.

Bölümün kurulduğu ilk yıllarda adı geçen öğretim üyelerinin dışında, Necati Akder "Sistematik Felsefe", Hamdi Ragıp Atademir "Bilimler Felsefesi ve Mantık", Bedii Ziya Egemen "Pedagoji", Suut Kemal Yetkin "Estetik", Mehmet Karasan "Sosyoloji ve Ahlâk", Nusret Hızır "Felsefe Tarihi", Behice Boran "Sosyoloji Metodolojisi" ile "Şehir ve Köy Sosyolojisi", Niyazi Berkes "Sosyoloji Nazariyeleri", Tahir Çağatay "Ekonomi Sosyolojisi", Muzaffer Şerif Başol "Psikoloji" derslerini vermişlerdir. 1947 den itibaren de, dünyada ilk kez Bilim Tarihi alanında bağımsız doktora çalışması yapmış olan Ord. Prof. Dr. Aydın Sayılı, adı geçen konuda dersler vermeye başlamış ve Bilim Tarihi bundan böyle, Bölümde ağırlıklı olarak yer almıştır.

Genç Türkiye Cumhuriyeti'nin başkenti Ankara'daki ilk yükseköğretim kurumlarından biri olan Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesine yurt dışından birçok öğretim üyesi gelmiştir. Felsefe Bölümüne gelen öğretim üyeleri arasında, Oliver Lacombe, Hans Freyer, A. Vexliard, Pratt, Hausmann, B. Champaign sayılabilir.

1939 dan beri Bölümde düzenlenen konferanslara yurt içinden ve yurt dışından çok sayıda öğretim üyesi katılmış; Bölüm, 1986 yılında Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesinin 50. kuruluş yılı dolayısıyla —ODTÜ Felsefe Bölümünün işbirliğiyle— "Türkiye, I. Felsefe, Mantık, Bilim Tarihi Sempozyumu"nu düzenlemiştir.

Bölümden Doktora derecesi almış olan felsefeciler ise Prof. Dr. Mübahat Türker Küyel, Prof. Dr. Ahmet Arslan, Yard. Doç. Dr. Recep Duran, Yard. Doç. Dr. Ülker Öktem (Felsefe Tarihi); Yard. Doç. Dr. Ahmet Cevizci, Yard. Doç. Dr. Dursun Çüçen (Sistematik Felsefe); Prof. Dr. Sevim Tekeli, Prof. Dr. Esin Kâhya, Yard. Doç. Dr. Melek Dosay, Yard. Doç. Dr. Remzi Demir, Dr. Hüseyin G. Topdemir (Bilim Tarihi) dir.

Felsefe Tarihi, Sistematik Felsefe ve Mantık ile Bilim Tarihi Anabilim Dallarından oluşan Bölümde, lisans, yüksek lisans ve doktora düzeylerinde çok çeşitli dersler verilmekte, seminerler yapılmaktadır. Ayrıca Bölüm öğrencileri, dört yıl boyunca, diğer Bölümlerden, özellikle de Sosyoloji, Psikoloji, Antropoloji ve Klasik Dillerden ders almaktadırlar. Buna karşılık, Felsefe Bölümünün verdiği dersleri de diğer Bölüm öğrencileri seçmeli ders olarak alabilmektedirler.

Öteden beri özellikle Bilim Tarihi ve Felsefe Tarihi konularında sesini duyuran Felsefe Bölümünde görevli öğretim elemanları ve uzmanlık alanları şöyle belirtilebilir: Prof. Dr. Esin Kâhya (Tabiî Bilimler Tarihi–Bölüm Başkanı); Prof. Dr. Kenan Gürsoy (Çağdaş Felsefe, Etik, Dinsel Etik–Felsefe Tarihi Anabilim Dalı Başkanı), Prof. Dr. Mübahat Türker Küyel (Emekli, Türk-İslâm Felsefesi, Ortaçağ Felsefesi), Yard. Doç. Dr. Recep Duran (Türk-İslâm Felsefesi), Yard. Doç. Dr. Ülker Öktem (Türk-İslâm Felsefesi), Araş. Gör. Emel Koç (Çağdaş Felsefe), Araş. Gör. Sema Önal Akkaş (Metodoloji), Araş. Gör. Fulya Avcı, Araş. Gör. Levent Bayraktar; Prof. Dr. Şahin Yenişehirlioğlu (Devlet Felsefesi, Estetik–Sistematik Felsefe ve Mantık Anabilim Dalı Başkanı), Yard. Doç. Dr. Dursun Çüçen (Mantık), Yard. Doç. Dr. Ahmet Cevizci (İlkçağ Felsefesi, Platon), Araş. Gör. Kubilay Aysevener (Tarih Felsefesi), Araş. Gör. Nusret Çapın, Araş. Gör. Engin Şengül (Estetik); Prof. Dr. Esin Kâhya (Tabii Bilimler Tarihi–Bilim Tarihi Anabilim Dalı Başkanı), Prof. Dr. Sevim Tekeli (Emekli, Astronomi ve Osmanlı Bilim Tarihi), Yard. Doç. Dr. Melek Dosay (Matematik-Fizik Tarihi), Yard. Doç. Dr. Remzi Demir (Astronomi Tarihi).

Not: Bölüm hakkında verdiği bilgilerden dolayı Felsefe Tarihi Anabilim Dalı Başkanı sayın Prof. Dr. Kenan Gürsoy ile Felsefe Tarihi Anabilim Dalı Araştırma Görevlilerine teşekkür ederim.

FELSEFECİLERİMİZ

Hazırlayan: İSMAİL DEMİRDÖVEN

HİLMİ ZİYA ÜLKEN

Bilim adamlarını, sanatçıları, felsefecileri tanıtmak, genellikle onların yaşamlarının, yapıtlarının bir zamandizini (kronolojisi) olarak anlaşılagelmiştir. Bu tür tanıtımlarda, onların kendi alanlarında yaptıkları, çok genel —okuyanı yanlış kanılara sürükleyebilecek kadar genel— verildiğinden, "tanıtım" doğru bilgiler sunan bir tanıtım olmaktan uzaklaşır.

Tersi de doğrudur. Onların sorunlara bakışlarını ya da örneğin sözü çokca edilen ve yaygın bir anlam kazanmış bir kavramı anlayışlarını ortaya koymak, bu kez de bir b ü t ü n l ü ğ ü n gözden kaçmasına neden olabilmektedir.

Herbirimizin evinde yeterince ansiklopedi bulunduğunu düşünerek; bu köşede sizlere felsefecilerimizi tanıtırken ben ikinci yolu izleyeceğim.

Ayrıca, bizim hocalarımız olan onun öğrencilerinden, "etik bir kişiliğe" sahip olduğunu öğrendiğimiz, Cumhuriyetimizin ilk felsefecilerinden Hilmi Ziya Ülken'i bu biçimde tanıtmaya çalışırken; aynı zamanda, böyle bir kişinin kavramlar dünyasının merak edilebileceğini düşündüm. Örneğin günümüzde son derece aktüel olan "manevîlik" kavramından Hilmi Ziya Ülken'in ne anladığını göstermeye çalışmak üstelik —alan olursa— "ibret verici" bile olabilir.

***

Bizde, "insanın manevî dünyası" dendiğinde, onun dinle ve Tanrıyla olan ilişkilerinin oluşturduğu bir bütün anlaşılır. Arkasında yüzyılların kültürel ve düşünsel birikimi bulunan bu anlayış günümüzde de geçerliliğini korumaktadır. Ancak biliyoruz ki, "manevî" kavramı insanın çok özel bir inancıyla kurduğu/kurabileceği bir alana indirgenemeyecek kadar zengin bir içeriğe sahiptir.

Hilmi Ziya Ülken, "manevî" kavramını felsefece ele almış ilk düşünürümüz sayılabilir. O, bunu yaparken, sözünü ettiğimiz indirgemeci bazı yaklaşımları eleştirmiş, onlar üzerine "reddiye" de yazmıştır[1]. Bakın ne diyor:

> *"Dinlerin ısrar ettikleri manevî hakikat, yalnız onların iddiası değildir. Bu noktada dinle ilgisi olmayan bir çok ahlâk sistemleri, felsefeler, ilim adamları da durmuşlardır. Bunların kendilerini l a i k, hatta "hür düşünceli" diye ilân etmelerine rağmen, üzerinde mutlaka din tesirleri bulunduğunda inat etmenin hiç bir ilmî değeri yoktur"*[2].

"Manevî" kavramı konusunda indirgemeciliğe karşı çıkan Hilmi Ziya Ülken'e göre "manevî" varlık olarak insanın bu özelliği en iyi biçimde "ahlâki saha"da ortaya çıkar[3]. Ona göre:

> *"... yol ahlâk problemini varlık problemine dayandırmak yoludur. Vakıa yalnız ahlâk, umumiyetle bütün değerler, axiologie p r o b l e m i v a r l ı k p r o b l e m i n e bağlanmadıkça, yalnız süjenin keyfî icadları gibi kalacak ve fictionism'in buhranlarına düşecektir. Fakat ahlâk sahası manevî varlığın özel bir sahası olarak ele alınınca mesele halledilebilir. M a n e v î v a r l ı k i n s a n ı n b i l m e v e d ü ş ü n m e y e t i l e r i n i a ş a r a k i n a n m a y e t i s i y l e k a v r a d ı ğ ı k u ş a t ı c ı a ş k ı n v a r l ı k t ı r. O, ya insanlararası münasebetlerdeki aşkın varlıktır ki, buna objektif ruhun veya "Manâ"nın i n s a n l a r ı k u ş a t m a s ı demelidir, yahut insanları mekânda ve zamanda aşan aşkın varlıktır ki, buna objektif ruhun veya "Manâ"nın â l e m i k u ş a t m a s ı demelidir. Birincisi ahlâkın ikincisi dinin konusunu teşkil eder"*[4].

Hilmi Ziya Ülken'de "manevî varlık", insanın "inanma yetisiyle" kavrayabildiği "aşkın" varlık olarak i n s a n l ı k tır. İ n a n m a ise, çoğu zaman Tanrı inancıyla özdeşleştirilen "inanç" değil, y a p ı l m a s ı y a d a o l m a s ı g e r e k e n e inanmadır. Unutmayalım ki, yapılması gereken, ya da olması gereken, belirli bir inanç türüne (dinsel inanca) uygun olmayabiliyor.

Hilmi Ziya Ülken, "kuşatıcı aşkın varlık" olarak Tanrının varlığını, dolayısıyla dinsel inancı kabul etmiyor değildir. Ama o, dinin konusudur. Dinin konusu olan inanç insanın her türlü inancına indirgenmemelidir. "İnsanlık", "gerçek ve ideal varlık olarak bu âlemde mevcuttur"[5]. Şöyle diyor:

"Ruhun ölmezliği bize ne lâzım! Çünkü o bizi ümid ahlâkına götürür. Biz ne cennet, ne saltanat ümidiyle yapıyoruz. Biz yalnız aşk için ve aşk ile yapıyoruz. Biz iyiliği seviyoruz ve ancak sevdiğimiz için onu icra edelim diyoruz. Bize ruhun ölmezliği değil, fakat ebediliğe aşık olan ruh lâzım!"[6].

İşte yüzlerimizden biri: Hilmi Ziya Ülken. Şu sıralarda felsefede "kendi olmak" gerekliliğinden pek söz edilir oldu. Felsefede "kendi olma"yı ezbere savunanların Hilmi Ziya Ülken'den (tabiî daha başkalarından da) öğrenebilecekleri çok şey var. Yeter ki onu "dürüstçe" araştırsınlar.[7]

1 Hilmi Ziya Ülken, *Tarihî Maddeciliğe Reddiye*, Istanbul Kitapevi, Istanbul 1981.
2 A.g.y., s.69, vurgu bana aittir.
3 Hilmi Ziya Ülken, *Felsefeye Giriş*, Ankara Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Yayınları, Istanbul 1958, s.192.
4 A.g.y. s.193-194, vurgular bana aittir.
5 A.g.y., s.195.
6 Hilmi Ziya Ülken, *Aşk Ahlâkı*, Demirbaş Yayınları, Ankara 1971, s.56.
7 Hilmi Ziya Ülken üzerine son yıllarda yapılmış, bizim ulaşabildiğimiz çalışmalar şunlardır:
—Ramazan Kılıç, *Hilmi Ziya Ülken'de Dyade ve Dyadologie*, Hacettepe Üniversitesi Felsefe Bölümü, Yayınlanmamış Lisans Tezi, Ankara 1981.
—Hamza Uygun – İnan Özer, "Hilmi Ziya Ülken", Emre Kongar, *Türk Toplumbilimcileri*, Remzi Kitabevi, Istanbul 1982, s.155-205.
—Levent Aysever, *Türk Düşünce Tarihinde Yöntem Sorunları: Hilmi Ziya Ülken ve Düşünce Tarihi*, Hacettepe Üniversitesi Felsefe Bölümü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 1987.
—Reyhan Şengün, *Hilmi Ziya Ülken'de Manevîlik Anlayışı*, Hacettepe Üniversitesi Felsefe Bölümü, Yayınlanmamış Lisans Tezi, Ankara 1994.
Ayrıca, Hilmi Ziya Ülken, ölümünün 15. ve 20. yıldönümlerinde, Türkiye Felsefe Kurumu tarafından Istanbul'da düzenlenmiş olan iki toplantıyla anılmıştır.

UNESCO'NUN "BİLMEDİKLERİMİZ" ÜZERİNE FELSEFE FORUMU

Unesco'nun, kuruluşunun 50. yıldönümü vesilesiyle plânladığı ve gerçekleştirmeye başladığı etkinliklerinden biri de, Unesco Felsefe Forumudur. Bu çokdisiplinli ve herkese açık Forumun amacı, felsefe ile diğer bilgi dalları arasında geniş boyutlu bir ortak düşünme ve dialog alanı yaratmaktır.

Unesco'nun ilk Felsefe Forumu 14-17 Mart 1995 günlerinde, Unesco'nun Merkezinde düzenlenmiştir. Bu Foruma, yirmi ülkeden gelen filozoflar ve bilim insanları konuşmacı ve tartışmacı olarak katılmıştır. Ayrıca, hergün yaklaşık bin kişinin dinleyici olarak katıldığı bu Forumda, dinleyicilerden isteyen herkese, tartışılan konuyla ilgili düşüncelerini dile getirme ve soru sorma olanağı sağlanmıştır.

Unesco, çağımız sorunlarının ve birlikte getirdikleri etik sorunların çözümlenmesinde felsefenin yapabileceği katkılara özel bir değer vermektedir. Bunun için çeşitli bilgi dallarının, çeşitli kültürlerin ve çeşitli düşünce akımlarının karşılaşmalarını ve bu sorunları eleştirel düşünmeyi yüreklendiren bir özgürlük alanı içinde tartışmalarını sağlayan bu herkese açık forumları, bundan sonra da her yıl bahar aylarında düzenleyecektir. Hazırlıklarını da, her yıl, farklı kültürleri ve duyarlıkları temsil eden kişilerden oluşan bir komite yapacaktır.

Bu yılki Forumu düzenleme komitesi Bernard Williams (Oxford ve Berkeley'de Felsefe Profesörü), Judith Schlanger (Kudüs Üniversitesinde Felsefe Profesörü), Eshan Naraghi (Sosyolog, Unesco Genel Direktörü Danışmanı), Jean d'Ormesson (Fransa Bilimler Akademisi Üyesi) ve Nicole Darnell (Eğitim Danışmanı)'ndan oluşuyordu.

Bu Felsefe Forumuyla Unesco, kendi görevleri arasında olan düşünce alanındaki uluslararsı işbirliğine yeni bir canlılık kazandırmayı da amaçlıyor. Unesco'nun bu görevi, bugün uzmanlaşmanın egemen olduğu, dolayısıyla bilgisel etkileşimin herzamandan çok gerekli olduğu ve iletişim sorunlarının yepyeni bir biçimde ortaya çıktığı bir çağda, yeni bir anlam kazanıyor.

Bu yılın Forumuna katılanlar arasında, Bernard Williams (İngiltere), Hide Ishiguro (Japonya), Paul Ricoeur (Fransa), Bernard Michaux (Fransa), Roger-Pol Droit (Fransa), Trinh Xuan Thuan (A.B.D.), Ann Kerwin (A.B.D.), Jean-Paul Fitussi (Fransa), Cha In Suk (Kore), Vittorio Hösle (Almanya), V.M. Mandez-Villegas (Peru), Bernard Michaud (Fransa), Jean d'Ormesson (Fransa), Renato Parescandolo (İtalya), Carlin Romano (A.B.D.), M. Safouan (Mısır), Jacques Schlanger (İsrail), Michel Serres (Fransa) ve Ioanna Kuçuradi (Türkiye) vardı.

(Unesco' nun Forumu tanıtma yazısından)

FELSEFE GÖZÜYLE

AYDINLANMA ÜZERİNE

Betül Çotuksöken

İnsan dünyası sanki, ussal/akla uygun tutumla, usdışı/akla karşı tutum olmak üzere, iki tutum arasında gidip geliyor. Felsefe tarihi böyle bir belirlemenin en iyi tanıklarından biridir. Antikçağda *logos*, büyük ölçüde insan ve doğa dünyasına egemen ilke olarak kabul edilirken, giderek Platoncu görüşlerin —özellikle Yeniplatonculuk çerçevesinde— etkili olmasıyla, insan dünyasının bir tür içe kapanma dönemine girdiği görülüyor. Önplâna çıkan tektanrılı dinler bağlamında Tanrı, her şeyi yöneten, her şeyi bilen ve üstelik bilmek için duyulara hiç gereksinimi olmayan, tam güçlü bir varlık olarak, mutlak özne olarak tasarlanıyor. Bir yandan dinsel, öte yandan da Platoncu ve Yeniplatoncu çizgilerle bezeli görüşleriyle, dönüşümün filozofu olarak Augustinus beliriyor.

Augustinus, 'ben'ini, bir ben-sen ilişkisi içinde Tanrı'ya bağlayan bir filozoftur; *İtiraflar*'dan alınan şu pasajlar bunu açıkça göstermektedir: "Efendi, sen büyüksün ve her türlü övgüye lâyıksın. Senin gücün büyüktür ve senin bilgeliğine sınır yoktur. (...) Efendi, bana bilme ve anlama gücü ver: Seni çağırmak mı yoksa seni övmek mi; seni bilmek mi yoksa çağırmak mı önce gelir? Ama seni bilmeden kim seni çağırabilir? Öyleyse seni bilmek için seni daha çok çağırmak mı gerekir? Ama inanmadan nasıl çağıracaklar ya da bir bildiren olmadan nasıl inanacaklar?" (B. Çotuksöken – S. Babür: *Ortaçağda Felsefe*, Kabalcı Yayınevi, s.54). Bu yapıtta Augustinus, Tanrı'yı mutlak hakikat olarak görür; Tanrı, dolayısıyla her türlü hakikatin güvencesidir; anlamın da dayanağıdır. Böyle bir söylem Ortaçağın II. Augustinus'u olarak kabul edilen Anselmus'ta doruklarına ulaşır.

Ancak XIII. yüzyılla birlikte, aklın hakikatleri ile inancın hakikatlerinin birbirinden ayrılmaya başlamasıyla, doğa dünyasının keşfedilmesiyle, bu tür tasarımların oluşturduğu gelenek de yerini karşıtına bırakmaya başlar. Böyle bir dönüşüm de, birey olarak sadece insanın değil; tek olanın, birey olan, bir teklik içinde bulunan her şeyin önem kazanmasının büyük payı olmuştur. Böylece, bireyin öne çıkışıyla, geleneksel tutumun dışına çıkma da zamandaş olur. Öte yandan, düşünme geleneklerinin sorgulanması da en iyi örneğini tümeller tartışmasında bulur. Yapılan tartışmalarla, asıl geleneksel düşünme biçimi olan kavram gerçekçiliği, büyük aşınmaya uğrar. Bir bakıma böyle bir tartışmada katedilen mesafe, düşünenlerin sağlam dayanak noktalarını yok eder.

Felsefe dünyasına yavaş yavaş girecek olan, bundan böyle kuşkudur. Geleneksel düşünme doğrultuları karşısında duyulan kuşkunun sonunda, artık mutlak öznenin karşısına, bireysel, empirik özne çıkacaktır.

Augustinus'taki Ben-Sen (Tanrı) ilişkisini, 'ben'e salt ben düzlemine indirgeyen güçlü özne kavramı, Descartes'ın felsefî söyleminin asıl temelini oluşturur. Her inanan kişi tarafından benimsenen Kutsal Kitap deyişi, Tanrı sferinden, insan sferine geçirilir. Çünkü Kutsal Kitaptaki, "Eğer İsrailoğulları bana, onun adı nedir diye sorarlarsa, onlara ne diyeceğim? Tanrı şöyle cevap verdi: Ben, ben olanım; İsrailoğullarına böyle diyeceksin: beni size (var) olan o (Ben'im) gönderdi" (Çıkış III:13-14) deyişi, görüldüğü gibi, tatamiyle Tanrı bağlamındadır. Ortaçağın felsefî söyleminde "Ben", "ben olan", "varolan ben" Tanrı ile özdeşleştirilmiştir.

Oysa Descartes'la birlikte, 'Ben'im', 'Ben varım' belirlemeleri insan sferine aktarılmıştır. Augustinus'ta örneğin ben-sen bağlamında 'sen' içerik olarak, insan açısından asıl 'ben'dir, 'ben olan'dır; tam olarak, mutlak olarak varolandır. İşte bu 'sen'in yani asıl 'ben'in nitelikleri, bireysel 'ben'e, empirik 'ben'e aktarılmıştır Descartes'la birlikte. Bu, geleneksel tutuma, sürüp gidene baş kaldırmaktan başka bir şey değildir. Bir yandan da böyle bir yaklaşım, 'sen'in (mutlak 'ben'in) 'ben'e götürülmesi olarak görülebilir ve felsefedeki tekben felsefesinin kuruluşu olarak değerlendirilebilir. ("...Landgrebe'ye göre: Augustinus'ta, Tanrı olarak anlaşılan 'sen'in, insan olarak benim kendimden önce gelen, benimkinden daha sağlam olan, hatta benimkini temellendiren bir *evidenz*'i vardır. Augustinus'un bu derin buluşu, Batı Felsefesi geleneğinde sonradan kaybolmuştur. Bunun nedeni Descartes'ın tekben-felsefesidir. Landgrebe'ye göre, işte, Augustinus'un esaslı buluşunu felsefeye yeniden kazandıran Husserl olmuştur. Landgrebe Husserl'in, Augustinus'un 'sen-*evidenz*'ini yeniden buluşunu, 'Batı Felsefesinin, en iç özüne, yeniden kavuşması' diye adlandırmaktadır". (Nermi Uygur, *Edmund Husserl'de Başkasının Ben'i Sorunu*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1972, s.133)

Descartes'ın neyi başardığına biraz daha yakından bakmak gerekiyor. Burada dikkati çeken kavramlar ya da öne çıkan kavramlar hangileridir?: birey, bilen özne, düşünen ben, düşünen şey, düşünen varlık, düşünme, yöntem, kuşku. Bütün bu kavramlar,

modernliğin taşıyıcılarıdır. G. Deleuze ve F. Guattari'nin *cogito* kavramına ilişkin çözümlemesi çok ilginçtir: "Bu kavramın üç bileştiricisi vardır; şüphelenmek, düşünmek, olmak (...). Düşünüyorum 'öyleyse' varım, ya da daha bir tamamlanmış olarak: şüphelenmekte olan ben, düşünüyorum, varım, ben düşünen bir şeyim. Bu, Descartes'ın anladığı haliyle, durmaksızın yinelenen düşünme olayıdır. Kavram, B'-şüphelenmek, B"-düşünmek, B"'-olmak'ın [varolmak daha doğru görünüyor B.Ç.] raslaştıkları bütün bileştiricilerden geçen, B noktasında yoğunlaşır. (...) şüphe (...) duyulur, bilimsel, saplantısal kuşku (...). Düşüncenin [düşünmenin B.Ç.] kipleri için de aynı şey: duymak, imgelemek, fikirleri olmak. Varlık, şey ya da töz tipleri için yine aynı şey: sonsuz varlık, sonlu düşünen varlık, uzamsal varlık. Bu son şıkta, 'ben' kavramının yalnızca varlığın ikinci evresini alıkoyup, değişimin kalanını dışta bırakması dikkat çekicidir. Ama işte bu da, kavramın, 'ben düşünen bir şeyim'le, parçalı tümlük olarak kendi içinde kapanmasının işaretidir." (G. Deleuze – F. Guattari: *Felsefe Nedir?*, çev.: Turhan Ilgaz, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1993, s.31). İşte böylece *cogito* bir içkinlik düzlemi olarak belirir (a.g.y., s.48). Düşünen ben, özne alanı her türlü düşünüşün temeli yapılmıştır; Descartes'a göre ben, sadece düşünen bir şeydir, "yani, bir ruh, anlama yetisi ya da bir akıl; bunlar daha önce anlamını bilmediğim terimlerdi. O halde ben, gerçek ve gerçekten varolan bir şeyim; fakat hangi şey? Bunu söyledim: düşünen bir şey" (Descartes, *Méditations métaphysiques*, trad. et presenté par Florance Khodoss, PUF, Paris, 1963, s.41).

Felsefesine açık-seçik bir temel buluncaya kadar her şeyden kuşku duyması ve sonunda salt düşünen bir şey olarak vorolduğu sonucunu elde etmesi, Descartes'ın bir yandan tümüyle geleneğe karşı çıkmasında, öte yandan da özne oluşu doğrudan insana bağlamasında asıl belirleyici olandır. İşte bu, düşünme ediminin, aklın modern, başka deyişle kendine dayalı kullanımıdır. Ortaçağda da akıl söz konusu ama, bu, mutlak öznenin aklına bağlı bir akıldır; Ortaçağın genel düşünüş plânına göre, mutlak özne salt anlama yetisidir. İnsan ancak tanrısal akla göre, tanrısal akla dayalı ya da bağlı olarak aklını kullanabilir. Descartes'ta ise bağımsızlaşan akıl henüz kendini eleştirmez. Böylelikle Descartes kesin aydınlanmacı tutum ile Ortaçağcı tutum arasında yer alır.

F. Bacon da yerleşmiş geleneklere karşı takındığı tavırlar bakımından önemli bir durak noktasıdır. Ona göre insan zihni önyargılardan, *idola* denilen yapılardan kurtulmalıdır. *Idola* ya da idoller, yerleşik yanlışlar toplamıdır ve F. Bacon'ın yaptığı çözümlemeye göre bunların çok çeşitli kaynakları vardır. Bunlar, insan soyundan, her insanın kendine özgü dünyasından, birarada yaşıyor olmaktan, başka deyişle toplumsal yaşamdan, iletişim aracı olarak dilden kaynaklanabilirler; yapılacak iş bunlardan sıyrılmaktır.

Böylece, Yeniçağı kuranların, daha önceki yaşama biçimlerine, bakış açılarına, düşünme yollarına kuşkuyla, eleştiriyle baktıkları görülmektedir. Ancak nesnellik arayışını, felsefî söylemin asıl amacı yapan, metafiziğe sınırlar getiren, yepyeni bir metafizik tasarımına ulaşan, hatta felsefenin sorunlarını ve felsefe yapma yollarını yenileyen, dönüştüren Kant, akılcı ve aydınlanmacı tutumlar içersinde en önemli olanını sergilemektedir. Kant alan metafiziklerine, diğer deyişle rasyonel teoloji, rasyonel kozmoloji, rasyonel psikoloji olarak belirlediği metafizik tutumlara savaş açmıştır. Felsefî söylemi, soruları ve yanıtlarıyla yeniden kurma çabasına girişmiştir.

Özneden, düşünen 'ben'den, bilme yetisinin çözümlenmesinden yola çıkan Kant, bu tutumuyla, kendinden önceki felsefeye karşı bir tavır takınmıştır. "Kant'ın *Salt Aklın Eleştirisi*'nin ikinci baskısının başına yerleştirdiği Bacon'dan alınma bir söz vardır: 'Kendimiz hakkında susuyoruz; ama burada ele alınan konuyu insanların kişiye özel bir inanç gibi değil de herkese gerekli bir yapıt gibi görmelerini ve onu burada bir imana (Sekt) veya herhangi bir arzuya göre benimsenmiş bir sistem temelinde değil de, tersine insan soyunun büyüklük ve esenliği temelinde ortaya koymaya giriştiğimizden emin olmasını diliyoruz.' Kant'ın *Salt Aklın Eleştirisi*'nde çalışmasını yönlendiren ses, gerçekten de budur." (E. Cassirer, *Kant'ın Yaşamı ve Öğretisi*, çev.: Doğan Özlem, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İzmir, 1988, s.147). Kant böyle bir sonuca ulaşmak için adeta Mendelssohn'un dediği gibi her şeyi kırıp döküyordu (a.g.y., s.147). Aslında böyle olumsuz bir değerlerdirmede Kant'ı yanlış anlamak vardı. Çünkü Kant böyle bir amaca ulaşmak için bazı şeyleri altüst etmek zorundayrı. Böylesine kökten değişiklikler Kant'ın felsefî söyleminde öncelikli olarak, bilgi yaklaşımında ardından da yapıp etmeler alanında ortaya çıkıyordu.

Bu çerçevede Kant'ın aydınlanmacılığını anlamak için, onun bilgi ve ahlâk felsefesine ilişkin tutumlarını gözler önüne —biraz olsun— sermek gerekiyor; böylece onun felsefî söyleminde aklın bağlayıcılığının ne denli önemli olduğu ortaya çıkacaktır. Kant felsefesine transsendental felsefe diyor. Bu ne demek? Böyle bir yaklaşımın geleneksel tutumdan farkı ne? Felsefesinin özgül ayrımını veren şu kısa açıklama bunu açıkça gösteriyor: "Nesnelerle değil de, genel olarak nesneleri önsel (a priori) olarak bilişimizle uğraşan her türlü bilgiye (r.V.55-B 25) Kant transsendental diyordu. Bu gibi kavramlardan kurulu bir dizgeye de (sistem) t r a n s s e n d e n t a l f e l s e f e adını verir. Bu felsefenin konusu

nesnelerin yapısı olmayıp, bu nesnelerin yapısı üzerine yargıda bulunan anlıktır, hem de yalnız önsellik (a priorilik) bakımından ele alınan anlık.

Transsendental felsefe salt aklın bütün ilkelerinin bir dizgesidir. Böyle bir bilimi bölümlerken en çok dikkat edilecek nokta: 'İçlerinde empirik bir şey bulunan kavramlardan hiçbirinin' (r.V.58-b 28) bu bilime alınmamasıdır, önsel bilgileren büsbütün salt olmasıdır. (B. Akarsu, *Ahlâk Öğretileri*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1982, s.160)

Böylece Kant'la birlikte, çarpıcı bir biçimde özne bağlamında bilgi sorununun öne çıkarıldığı açıkça görülmektedir. Artık burada söz konusu olan, nesnelere dayalı ayırmalar, belirlemeler değil (örneğin, Ortaçağ ve Yeniçağdaki birçok metafizik tutumlarda olduğu gibi, varlığın tözsel olarak keşfedilerek özgül ayrımlarını belirleme çabası değil), bilme yetisine, özneye ilişkin belirlemelerdir: "Şimdi objelerin niteliğine dayalı bir ayırım yerine, yani duyusal ve duyularüstü evrenler düalizminin yerine, bilgi işlevlerinin bir ayırımı konuyordu ki, bu ayırım içinde 'objektiflik' denen şey, herhangi bir tarzda temellendirilebilen veya kendi başına olduğu iddia edilebilen bir şey olamazdı. Sınırlar artık *mundus intelligibilis* (düşünce, anlık dünyası) ile *mundus sensibilis* (duyu dünyası) arasında değil, tersine 'duyarlık' ve 'akıl' arasındaydı." (E. Cassirer, a.g.y., s.85-86)

Kant, bilgi ve eylem alanında, teorik ve pratik alanda nesnel oluşun koşullarını araştırıyordu; varolan her alanda yasalılığın peşindeydi. "Tüm geleneksel metafizik, objenin 'ne' olduğu sorusuyla işe başlarken, Kant obje hakkında 'nasıl' yargı verdiğimizden işe başlar. Geleneksel metafizik, öncelikle ve ilksel olarak nesnelerin herhangi bir niteliğinden zaten haberdar olunduğu bilinciyle hareket ederken, Kant her şeyden önce, obje hakkında böyle bir bilgiye sahip olduğumuz iddiasını, bilgi sferi ile obje sferi arasında 'bağ' kurmamızı sağladığı ileri sürülen şeyi araştırıp çözümler." (E. Cassirer, a.g.y., s.89)

Daha önce de söylendiği gibi Kant ahlâk felsefesinde de eylemler alanının yasalılığını ortaya koymaya çalışır; böyle bir yasalılığın onsuz olunmaz koşulu ise, insanın özgür oluşudur, özerk bir varlık oluşudur. Eylemler alanında aklın işlevi nedir? "Aklın pratik kullanılışında (...) akıl, tasarımların karşılığı olan nesneleri meydana getiren ya da kendini (...) bu nesneleri meydana getirmek üzere belirleyen —yani kendi nedenselliğini belirleyen— bir yeti olan istemenin belirlenme nedenleriyle uğraşıyor." (I. Kant, *Pratik Aklın Eleştirisi*, çev.: I. Kuçuradi, F. Akatlı, Ü. Gökberk, TFKY, Ankara 1994, s.16) Kant ahlâk felsefesinde ağırlıklı olarak, iyiyi isteme, ödev, özgürlük, ahlâk yasası gibi kavramları ele alır. Ahlâk felsefesindeki yasalılığın asıl dayanak noktası, insanın salt duyarlığı olan bir varlık olmaması ve salt duyular dünyası içinde de olmayışıdır. "Akıllı bir varlık, bundan böyle akılla kavranan dünyaya bağlı bir varlık olmakla insan, özgür bir varlık olmaktan başka türlü düşünülemez." (B. Akarsu, a.g.y., s.239).

Kant eylemler alanındaki işleyişi de yasaya bağlar; bu yasanın işlerliği ancak özerk, özgür olmayla gerçekleşebilir: "Öyle eyle ki, senin istemenin maksimi, hep aynı zamanda genel bir yasamanın ilkesi olarak da geçerli olabilsin" (I. Kant, a.g.y., s.35). "Ahlâklılığın tek ilkesi, yasanın her türlü içerikten (yani arzu edilen bir nesneden) bağımsız olmasından ve yine de kişisel tercihin sırf, bir maksimin alabileceği genel bir yasa koyucu biçim tarafından belirlenmesinden ibarettir. Bu bağımsızlık ise negatif anlamda özgürlüktür, oysa saf olarak pratik aklın bu kendi kendine yasa koyması, pozitif anlamda özgürlüktür. Böylece ahlâk yasası saf pratik aklın özerkliğinden, yani özgürlüğün özerkliğinden başka bir şey ifade etmez." (a.g.y., s.38). Ayrıca Kant, *Ahlâk Metafiziğinin Temellendirilmesi* adlı yapıtında da özgürlüğün, akıl sahibi bütün varlıkların istençlerinin bir özelliği olarak kabul edilmesi gerektiği üzerinde durur.

İşte ancak istenci özgür olan, akıl sahibi olan bir varlık olarak insan, gerçekten böyle bir insan, bilgi etkinliklerinde ve yapıp etmelerinde bu yasalılığı gerçekleştirebilir; aklını teorik ve pratik olarak kullanabilir. Böyle bir insan da aydınlanmacıdır. Salt kendine dayanan aklın her yönüyle çözümlenmesinin ve eleştirisinin yapıldığı böyle bir söylemde örtük olarak asıl karşı çıkılan yön, aklın başka bir güce dayalı olarak iş görmeye çabalaması olacaktır. Gerçekten akıl sahibi olan varlıklar ise kendi akıllarından başka hiçbir güce dayanmayacaklardır. Kant'ın bu türden tutumlara karşı eleştirisi de oldukça serttir. Kant bu tür eleştirilerini, Cassirer'in deyişiyle, polemik yazılarında dile getirmiştir.

1784 te yayımlanmış olan *Aydınlanma Nedir Sorusuna Yanıt* başlıklı yazı da polemik türündeki yazılarından biridir. Burada, aklın hiçbir varlığa dayalı olmaksızın kullanımı öne çıkarılır; yazı aydınlanmanın manifestosudur. Bu manifesto, modernliğin de uç noktasıdır. Her insandan çok şey beklemektedir; aslında saptanan ilkelere göre, insandan "yapılması gerekeni" istemektedir. Ancak toplumda varlığını gösteren birey için geleneksel yapı içinde bütün bu ileri sürülenleri başarmak mümkün müdür? Bu denli önemli tavır takınmaları gerçekleştirecek nitelikte insan yetiştirme nasıl sağlanacak? Üstelik insan uyumlu değil tam tersine uyumsuz bir varlık iken, böyle bir tavır takınma nasıl gerçekleştirilecektir?

Aydınlanmacı tutumlar, her zaman çok eleştirilmiştir. Fakat özellikle yüzyılımızda, iki dünya savaşının yaşanması Aydınlanmaya, bilimin nesnelliğine olan güveni iyice sarsmıştır. Her yandan, başta modernliğe, aydınlanmacılığa ve bilimin uygulamaya yönelik yönlerine eleştiriler gelmektedir. Modern karşıtı görüşler alabildiğine çoğalmaktadır. Hatta özellikle dinsel söylemler de öne çıkarılarak, adeta modern öncesi döneme, bir bakıma Ortaçağa dönmenin yeni söylemler altında propagandası yapılmaktadır. Hiç kuşkusuz modern karşıtı görüşlerin ortak paydalarını içeren tutumlarla dolu olan postmodern yaklaşımlar tam da burada çok işe yarar gibi görünmektedir (!).

Sorunu antropolojik boyutlara çekmekle belli bir noktaya varılabilir mi? İnsanın varlık yapısına ilişkin, onun nasıl bir varlık olduğuna ilişkin çözümlemeler aracılığıyla, eğitim özellikle de felsefî eğitimle, dünyayı daha iyi bir dünya haline getirmek mümkün gibi görünüyor. Aydınlanmacılık M. Horkheimer'in dediği gibi, insanlığın bir mirası: "(...) Bizler, iyi ya da kötü, Aydınlanma'nın ve teknolojik ilerlemenin mirasçılarıyız. Bunların ürünü olan sürekli bunalımı aşmanın yolu bunlara karşı çıkarak daha ilkel evrelere geri dönmek değildir. Tam tersine, böyle bir yol bizi tarihsel olarak akla uygun olandan toplumsal tahakkümün en barbarca biçimlerine götürür. Doğaya hizmet etmenin tek yolu, onun görünüşteki karşıtını, bağımsız düşünceyi zincirlerinden kurtarmaktır." (M. Horkheimer, *Akıl Tutulması*, çev.: Orhan Koçak, Metis Yayınları, İstanbul, 1990, 2. basım, s.144)

Aydınlanmacılığa yeni yorumlar getirmek günümüz dünyasının önemli bir ödevi gibi görünüyor. Bu tür yorumlar da yapılmıyor değil (Türkiye Felsefe Kurumunun Bülteninin 1. sayısında bir söyleşisine yer verilen Walter Jens'in görüşleri, bu bağlamda son derece önemlidir).

Özellikle ülkemizde bu bakımdan oldukça ilginç bir tartışma ortamı doğmuş gibidir; ancak bu tartışmada postmodernizmin işlerine çok yarayacağını anlamış bulunanların sayısı giderek artmaktadır. Ancak belki de günümüzde bir bakıma Voltaire'i, Kant'ı olduğu gibi tekrarlamak yetmiyor; onlar belki birçoğumuzu memnun ediyor; onlar hâlâ bir çoğumuza çarpıcı geliyor. Ama onların anladığı anlamda aydınlanmanın neredeyse hiç mi hiç yaşama geçirilmediği de ortada gibi. (Yoksa sunulan bir ütopya mıydı?) Yapılacak iş kavramsal boyutta hep yeniden düşünmek. Ama son noktada yine de aklın modern kullanımından hiçbir zaman vazgeçmemek.

HOŞGÖRÜ KAVRAMI VE SORUNLARI

(Başsayfadan devam)

Nedir "hoşgörü"? İlkin şunu belirteyim: Türkçede şu anda 'hoşgörü' dediğimiz ile Batı dillerindeki '*tolerance*' çakışmıyor, en azından benim kafamda. Bunun için, burada, '*tolerance*'ı düşünerek kavramını belirlemeye çalışacağım, sonra da biraz 'hoşgörü'den söz edeceğim.

Tolerans istemi nin dinsel-mezhepsel çatışmalarla ilgili olan tarihsel kaynağını gözden kaçırmadan, ayrıca da dünyamızın bugünkü koşullarını gözönünde bulundurarak, tolerans konusuna baktığımızda, 'tolerans'ın en azından iki ana açıdan ele alınabileceğini görüyoruz: bir kişi tutumu olarak tolerans veya hoşgörü (kişilerin hoşgörülü-hoşgörüsüz, toleranslı-toleranssız olmasından söz ediliyor) ve kamu işlerinin düzenlenmesi ve yönetilmesiyle ilgili bir istem olarak: yani aynı konuya ilişkin farklı düşünce ve pratiklerin oluşturduğu bir alanla, kapsadıkları önceden belirlenemeyecek olan bir alanla, ama sınırlarını tolerans konusu olamayacakların —bu alanın dışında kalması gerekenlerin— çizdiği bir alanla ilgili bir istem.

Bir kişi tutumu olarak tolerans, insanlara belirli bir bakışa, kişilerin sahip olabileceği belirli bir insan anlayışına sıkı sıkıya bağlıdır: Bir kişinin başka kişileri —herbiri eşsiz olan, dolayısıyla birbirlerinden "farklı" olan kişileri, bu farklılıkları ne olursa olsun—, herşeyden önce birer insan olarak görmesi sonucu oluşan bir tutumdur. Ama nasıl bir tutum?

İnsanlarla ilişkilerinde toleranslı kişinin özelliği, kendisinden "farklı" olanların —yani: kendisinin onayladıklarından farklı olan, hatta karşı olduğu düşüncelere-kanaatlere-inançlara sahip kişilerin, veya kendisinin onayladıklarından farklı olan, onaylamadığı davranışlarda bulunan ya da tutumları olan kişilerin— haklarına (çıkarlarına değil, haklarına) zarar vermemesi ya da zarar vermek istememesi özelliğidir.

Böylece diyebiliriz ki, bir açıdan bakıldığında 'tolerans', belirli tek tek durumlarda, bir konuda kendisinin onayladıklarından farklı düşüncelere-inançlara-kanaatlere sahip olan, dolayı-

sıyla onun onaylamadığı-karşı olduğu biçimlerde davranan kişilerin haklarına —verebilecek durumda olduğu halde— zarar vermeyen ya da bu hakların zarar görmesini engelleyen kişinin tutumudur.

Ne var ki, toleranslı kişinin tolere ettiği şey, bu farklı düşünceler-kanaatler-inançlar-davranış tarzları-pratikler-tutumlar değildir; tolere ettiği, bu düşüncelere sahip olan veya öyle davranan kişilerin —kendisi gibi birer insan olan kişilerin— varlığıdır. Bunun için, verebileceği halde, haklarına ve en başta temel haklarına zarar vermez. Ama bu kadar. Oysa toleranssız kişinin tolere edemediği şey, bir konuya ilişkin kendisinin onayladıklarından farklı olan düşünceler-kanaatler-inançlar ve farklı davranışlardır. Dolayısıyla bunlara sahip olan veya bu davranışları gösteren kim olursa olsun, ona, elinden geldiği zaman, zarar verir. Onu öldürür, öldürtür bile.

Böylece, kişilerarası ilişkilerde bir kişi tutumu olarak tolerans söz konusu olduğu zaman, şu iki nokta dikkati çekiyor: a) toleranslı kişinin, farklı düşüncelere sahip olan veya farklı davranan kişilerle ilişkilerinde, onların haklarına zarar vermeyen eylemlerini belirleyen şey, ilişkide olduğu kişilerin düşüncelerinin veya davranışlarının niteliği (bilgisel bakımdan ve değer bakımından özellikleri) olmuyor; b) bir kişi tutumu olarak tolerans, kişinin onaylamadığı ya da karşı olduğu düşüncelere ve davranışlara karşı çıkmamasını gerektiği sonucuna, hele hele sık sık ileri sürüldüğü gibi —hatta bundan hareket edilerek "hoşgörü" tanımlarının yapıldığı— "başkalarının fikirlerine saygı göstermek" gerektiği sonucuna hiç mi hiç götürmüyor.

Birinci nokta (yani yukarıda dile getirdiğim içerikle bir kişi tutumu olarak toleransta, kişilerin sahip olduğu düşüncelerin veya davranışların niteliğinin rol oynamaması), toleransın neden iki taraflı kesen bir istem olarak görüldüğünü ve neden, kolayca, niteliği ne olursa olsun her çeşit düşünceye, kanaate, davranışa, pratiğe göz yummaya dönüştüğünü anlamamıza yardımcı oluyor.

İkinci nokta ise (yani kişi tutumu olarak toleransın, kişinin onaylamadığı düşüncelere, davranışlara karşı çıkmaması gerektiği sonucuna götürmemesi), bizi tolerans sorununun candamarına götürüyor: toplumsal düzenlemelerde —dolayısıyla hukukun oluşturulmasında ve uygulanmasında— bir grupta çoğunluğun ya da güçlü bir azınlığın onayladıklarından farklı olan fikirlerden ve pratiklerden-davranışlardan, haklı ya da haksız olarak onaylamadığı-karşı olduğu fikir ve pratiklerden ne özellikte olanlar tolere edilebilir, ne özellikte olanlar tolere edilmemeli sorununa. Bu, aynı konuda farklı fikirlere ve pratiklere sahip grupların içiçe yaşadığı şu andaki dünyamızda —ve postmodernist özgürlükçü pluralismin götürdüğü çıkmazlarda— bir ölçüt oluşturma sorunudur.

Sorunun candamarı, belirli bir fikre-kanaate veya davranışa-pratiğe karşı çıkarken dayanılan —ya da dayanılacak— temellerin epistemolojik-aksiolojik özelliğidir: bu temel, bilgi midir (doğrulanabilir-yanlışlanabilir olan bilgi ve bu arada değer bilgisi midir)? Yoksa aynı konuda, yalnızca farklı olan, epistemolojik ve aksiolojik bakımdan didiklenmemiş bir düşünce-kanaat-norm-davranış biçimine ilişkin bir değer yargısı mıdır?

Bu dayanılan temelin, yani söz konusu fikir-norm-değer yargısının epistemolojik ve aksiolojik farklılıklarını görebildiğimiz zaman (yani bunları felsefî değerlendirme konusu yaptığımız zaman), bir grupta ve dünyamızda tolerans konusu olamayacak olanlara çizilebilecek sınırları da, yani sosyal politikalarla ilgili bir istem olarak toleransın bittiği —bitmesi gerektiği— sınırları da görebiliyoruz. Bu sınırlar, tolerans konusu olamayacak olanlardan oluşan alanın, tolerans konusu olabilecek lere çizdiği sınırlardır.

Nelerin —hangi belirli tek tek düşüncelerin, normların, belirli tek tek pratik ve davranışların— toplumsal düzenlemede tolerans konusu olabileceğini önceden söylemek olanaklı görünmüyor. Bunun belirlenebilmesi, her bir düşüncenin, normun, pratiğin, aynı konudaki farklı bir düşünce, norm veya pratik açısından değil, kendi adına felsefî bilgiyle —ve gerektiğinde başka bilgilerle de— değerlendirilmesini gerektiriyor. Burada, özetle, belirtmek istediğim şudur: bir fikrin, normun, pratiğin v.b. aynı konudaki yaygın olanından farklılığı, onu ancak değerlendirme konusu yapmayı gerektirir; onun tolerans konusu olmasını ya da olmamasını gerektiren ise, bu değerlendirme sonucu ortaya konabilen epistemolojik-aksiolojik özelliğine bağlı niteliğidir, farklılığı değil! Kaldı ki, böyle bir değerlendirme, yaygın olandan farklı bir fikrin, pratiğin, davranışın yalnızca tolere edilebilecek bir fikir ya da davranış değil, teşvik edilecek bir fikir ya da davranış olduğu sonucuna da götürebilir.

Nelerin —hangi fikirlerin, normların ve davranış biçimlerinin— tolerans konusu olabileceğini önceden belirlemek olanaklı görünmediği, üstelik belirli gerçeklik koşullarında tolere edilebilecek bir fikir veya pratiğin başka koşullarda da tolere edilmesini gerektirmediği, ek etkenlerin de hesaba katılması gerektiği halde; tolerans konusu olmaması gereken fikirlerin, normların, davranışların —ister yaygın olanlardan farklı olsun, ister olmasın, isterse de bir grupta en yaygın olanlar olsun, işte bunların— sınırı önceden

belirlenebilir.

Düşünceler, kanaatler söz konusu olduğunda —ki bunlar kaçınılmazcasına, onlara sahip olanların eylemlerini de belirliyor—, kamu yaşamında tolerans konusu olamayacakların sınırını b i l g i çiziyor. Aynı konuda bir bilgi (doğrulanabilir-yanlışlanabilir olan bir bilgi) ile bir düşünce-kanaat karşı karşıya geldiği yerde, tolerans konusu olamayacak olanın sınırını bilginin çizmesi de, o düşüncenin- kanaatin toplumsal düzenlemede ve kamu hayatında belirleyici olmasına tolerans gösterilmemesi gerektiği anlamına geliyor.*

Normlar, pratikler, davranışlar söz konusu olduğunda ise, tolerans konusu olamayacak olanların sınırları, bu kültürel-dinsel ve bu gibi deneysel normların, davranış ve pratiklerin, temel kişi haklarına —bunları benimsemiş olanların k e n d i l e r i n i n ve başkalarının temel haklarına— doğrudan doğruya veya dolaylı olarak zarar verdiği yerde başlar.

B u son söylediklerim, toplumsal düzenlemelerde ve bazı uluslararası düzenlemelerde, çatışan düşünceler-pratikler karşısında, tolerans konusu olamayacak düşünceler-normlar-pratikler için birer ölçüt de olabiliyor —ancak işletilebilmesi için herbir normun veya pratiğin ayrı ayrı değerlendirilmesini gerektiren birer ölçüt.

Ne var ki, sözünü ettiğim bu iki ölçüt, aynı konuda mevcut bir düşünce ile bir bilgi ya da deney kaynaklı kültürel bir norm ile bir insan hakkı karşı karşıya geldiğinde, tolerans konusu olabilecek düşüncelerin-normların tolerans konusu olamayacak düşüncelerden-normlardan ayırdedilebilmesine yarıyorsa da; yaşamda karşılaşılan ve kişilerin aynı konuda farklı fikirlere-normlara sahip olmalarından kaynaklanan çatışmalarla başa çıkmak için yeterli olmuyor. Çünkü karşı karşıya gelen, her zaman b u n i t e l i k t e düşünce veya normlar olmuyor —aynı konuda farklı, ama toplumsal düzenleme açısından ikisi de tolere edilebilecek uydurma bazı fikirleri-inançları, ya da ikisi de temel haklara zarar vermeyen pratikleri-davranışları benimsemiş grupların çatışması durumunda olduğu gibi. Bu, öylesine çok yüzyüze geldiğimiz bir olgudur ki, tolerans tanımları b u olguya bakılarak yapılıyor, örneğin tolerans "başkasının (farklı) fikirlerine saygı gösterme" olarak tanımlanıyor ve bir istem olarak ortaya konuyor. Pek işe yaramayan tolerans vaazları da buna dayanarak veriliyor.

Sanırım, bir kişi tutumu olarak toleransın, aynı konuya ilişkin farklı düşüncelere-normlara-pratiklere saygı gösterme olarak d e ğ i l de, aynı konuda farklı ve karşılıklı olarak onaylamadıkları düşünceleri-normları-pratikleri benimsemiş kişilerin, birbirlerinin h a k l a r ı n a zarar vermeme olarak anlaşılması ve eğitimin amaçlarından biri olarak konması, özellikle b u çatışma durumlarının azaltılabilmesi için önemli görünüyor.

Sözünü ettiğim ölçütlerle toplumsal düzenleme açısından tolerans konusu olamayacak düşüncelere, normlara ve davranışlara gelince: bugün dünya düzeyinde insanlık, kendini bir çıkmazda görüyor —yaygınlaşan ırkçılıklar, milliyetçilikler, dincilikler karşısında bir çıkmazda. Bunların tolere edilemeyeceğini görüyor, ancak nasıl karşı çıkacağını bilmiyor. Bu çıkmazın temelinde ben, "temel özgürlükler" denilen özgürlüklere ilişkin yaygın, klasik anlayışın bulunduğunu görüyorum ve asıl yapılması gerekenin, b u anlayışın —özgürlüklerin k i ş i ö z g ü r l ü k l e r i olduğunu kabul eden bu anlayışın— gözden geçirilmesi olduğunu düşünüyorum.* Böyle düşündüğüm için de, Federico Mayor'un, dincilikler-milliyetçilikler-ırkçılıkların yayılmasına ilişkin saptamasını, yani bunların "kıvılcımlarını özgürlük rüzgârlarının yeniden alevlendirdiği" saptamasını, üstünde ö z e l l i k l e durulması gereken bir saptama olarak görüyorum.

Yoksa, bir yandan başkalarının (farklı) düşüncelerine-inançlarına saygı göstermekten —toleranstan— söz etmeye devam etmemiz; ama diğer yandan yüzyüze geldiğimiz ve sürüp gitmesini istemediğimiz olgular karşısında —yaygınlaşan ırkçılıklar-dincilikler-milliyetçilikler karşısında—, çekmecede durmayan, insanların kafalarında olan ve eylemlerini belirleyen bazı düşünceler, normlar, inançlar karşısında toleransa sınırlar koymaya çalışmamız, yani havanda su dövmemiz kaçınılmaz görünüyor.

Saygı konusu olan, birer insan olarak kişilerdir, düşünceler, kültürel ve diğer deney kaynaklı normlar, inançlar d e ğ i l. Düşünceler-normlar ise, saygı konusu değil, epistemolojik-aksiolojik değerlendirme konusudur.

***

Şimdi biraz da 'hoşgörü' sözcüğüne bakalım. Türkçede 'hoşgörü' ile dile getirilen kavrama baktığımızda, bunun ancak bir kişi tutumu olarak 'tolerans'la kısmen çakıştığını görüyoruz.. 'Hoşgörme' fiilinin Türkçedeki doğal kullanışlarına

*Bunu söylerken, b u g ü n a n l a ş ı l d ı ğ ı ş e k l i y l e, "düşünce özgürlüğü"ne ters düşen bir şey söylediğimin ve t e h l i k e l i olabilecek bir şey söylediğimin farkındayım!

*Bunun için bak.: Ioanna Kuçuradi, "Freedom and Social Freedom", *Freedom, Progress and Society*, Delhi, 1986, s. 153-160.

baktığımızda —örneğin "hoşgör onu, çocuktur", "hoşgör onu, cahildir" gibi bağlamlarda— hoşgörme isteminin, daha çok davranışlarla ilgili kullanıldığı; bu istemin, kendisine yöneltilen kişiden, kabahat veya suç sayılan bir davranışı suç olarak görmemesi değil, bu davranışta bulunan kişiyi bağışlaması —ona bu kabahat-suç için öngörülen cezayı vermemesi— istemi olduğu görülüyor.

Bugün ise 'hoşgörü' sözcüğüne, kendisi de kafalarda pek açık olmayan 'tolerans'ın içeriği yükleniyor; bu da, yalnızca Türkçe ile düşünenler için, hoşgörü veya tolerans konusunda açıklığa kavuşmayı, en azından şimdilik, zorlaştırıyor sanırım.

***

Tolerans konusuna bu konuşmada sözünü ettiğim iki ana açıdan baktığımızda ve burada belirttiğim anlamlarda anladığımızda, şu sonuç ortaya çıkıyor: kişi tutumu olarak toleransın —yani belirli bir konuda, bir kişinin, kendisinin onayladığından farklı olan düşüncelere-normlara sahip olan, dolayısıyla farklı biçim(ler)de davranan kişilerin haklarına, verebileceği halde, zarar vermemesi anlamında toleransın— sınırları yoktur. Toleransa sınırlar çizmek sorunu, toplumsal düzenlemeyle ilgili bir istem olarak toleransla ilgilidir ve çok yerinde bir istemdir.

Kanımca, burada yaptığım ayırımın —ve yapılabilecek bu türden ayırımların— yapılması ve gerek kamu yaşamının düzenlenmesinde gerekse eğitimde kullanılması, "Hoşgörü Yılı"nı ilân etmekle amaçladıklarımız doğrultusunda yol alabilmemizi daha umutlu kılabilir.

TÜRKİYE'DE İNSAN HAKLARI EĞİTİMİ

Ülkemizdeki ihtiyaçlar ve 1995-2004 arasındaki on yılın "İnsan Hakları Eğitimi Onyılı" ilân edilmesi gözönüne alınarak, İnsan Haklarından Sorumlu Devlet Bakanlığı ve Millî Eğitim Bakanlığı tarafından hazırlanan, insan hakları eğitimine ilişkin Protokol, Başbakan sayın Prof. Dr. Tansu Çiller ile Başbakan Yardımcısı sayın Murat Karayalçın'ın da katıldığı bir törende, İnsan Haklarından Sorumlu Devlet Bakanı sayın Azimet Köylüoğlu ile Millî Eğitim Bakanı sayın Nevzat Ayaz tarafından imzalanmıştır. Bu Protokole sayın Başbakan ve sayın Başbakan Yardımcısı da imza atmıştır.

Protokolün giriş bölümünde, insan hakları eğitimine, orta ve yüksek öğretimde, çeşitli mesleklerin eğitiminde ve hizmetiçi eğitimde yer vermenin gerekliliğine ilişkin şu cümleler de yer almaktadır: "Çağımızın bir insan hakları çağı olma niteliği kazandığı artık biliniyor. Yeni bir yüzyıla girerken, dünyada beliren yeni oluşumlar gösteriyor ki, bundan böyle ülkelerin gelişmişliğinin ölçütü, devletlerin insan haklarına verdiği önem ve onu koruma derecesi olacaktır. İnsan haklarını benimsemek ve onları korumak, yalnız bu hakların kullanılmasına engel çıkarmaktan kaçınmak ve insan haklarının ihlâl edilmesini önlemek değildir ... bu hakların kullanımına geçerlilik kazandırmak, onları yaşama eksiksiz aktarabilmektir. Buna göre, insan haklarının korunması ve yaşama geçirilmesi, hukuka bağlı olduğu kadar, belki ondan da çok, bu hakları kullanacak ve koruyacak olan kişilerin eğitimine bağlıdır. Yani, kişilerin insan haklarının farkında olmalarına, onları kullanma ve korumayı samimiyetle istemelerine, bu hakların neden korunması gerektiğinin bilincine varmalarına, onları istemelerine, benimsemelerine, aynı zamanda da neyin, niçin, nasıl korunabileceğini bilmelerine, başka bir deyişle bu amaç için eğitilmelerine bağlıdır".

Protokolde yer alan kararlar arasında, ilköğretim kurumlarının ikinci kademesinde "Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi" dersinin zorunlu ders olarak okutulması; genel, meslekî ve teknik orta öğretim kurumlarında "Demokrasi ve İnsan Hakları" dersinin seçmeli ders olarak konması; örgün ve yaygın eğitim kurumlarının öğretim programlarının demokrasi ve insan hakları konuları açısından daha da geliştirilmesinin ve zenginleştirilmesinin sağlanması; "İnsan Hakları Eğitimi Onyılı" süreci içinde bütün öğretmenlerin hizmetiçi eğitim yoluyla insan hakları seminerleri görmesi; üniversitelerin çeşitli programlarında, özellikle formasyon kazandıran dersler arasında insan hakları derslerinin okutulması ve lisansüstü düzeyde insan hakları programlarının açılmasının tavsiye edilmesi yer alıyor.

HABERLER

TÜRKİYE FELSEFE KURUMUNDAN...

* Türkiye Felsefe Kurumu, 25-26 Kasım 1994 tarihlerinde Istanbul'da, Tarık Zafer Tunaya Konferans Salonunda, "Günümüzde Etik ve Ölümünün 20. Yılında Hilmi Ziya Ülken" başlıklı bir seminer düzenlemiştir. Bu toplantıda, Zeynep Davran ("Atasözlerimizde Dilegelen Ahlâk Anlayışı"), Vehbi Hacıkadiroğlu ("Hilmi Ziya Ülken'de Özgürlük ve Zorunluluk Sorunu"), Abdullah Kaygı ("Hilmi Ziya Ülken'de 'Manevîlik'"), Arslan Kaynardağ ("Hilmi Ziya Ülken ve Aşk Ahlâkı"), Ioanna Kuçuradi ("Günümüzde 'Etik'") ve Ömer Naci Soykan ("İnsanın Yaşam Bütününün Biçim Kazanmasında Estetik ile Etik Olanın Bağıntısı") birer konuşma yaptı. "Türkiye'de Etik ve Etik Sorunlar" konulu yuvarlak masaya ise, Tüten Anğ, İsmail H. Demirdöven, Arslan Kaynardağ ve Harun Tepe katıldı.

* Doğal Hayatı Koruma Derneği, Tüketiciyi Koruma Derneği, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, Türkiye İnsan Hakları Vakfı ve Heinrich-Böll-Vakfı'nın yanısıra Türkiye Felsefe Kurumunun da düzenlenmesinde görev aldığı "Türkiye'de Sivil Toplum Kuruluşları" Sempozyumu, 16-17 Aralık 1994 günlerinde, İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal Tesislerinde yapılmıştır. Toplantının, Aydın Uğur başkanlığındaki "Dünya'da ve Türkiye'de Sivil Toplum Kuruluşlarının Gelişimi" başlıklı oturumuna, İlter Turan ile Turgut Tarhanlı konuşmacı, Tarhan Erdem tartışmacı olarak; "Sivil Toplum Kuruluşları–Kavramlar" başlıklı oturumuna, Ioanna Kuçuradi ile Zeynep Davran konuşmacı, Betül Çotuksöken tartışmacı olarak; Nergis Yazgan başkanlığındaki "Sivil Toplum Kuruluşlarının Devlet, Yerel Yönetimler ve Özel Sektörle İlişkileri" başlıklı oturumuna, Murat Çelikkan ile Şükrü Hatun konuşmacı, Aydın Aybay tartışmacı olarak ve Ayşe Akman başkanlığındaki "Sivil Toplum Kuruluşları–Demokrasi ve Katılım" başlıklı oturuma, Murat Belge ile Çiğdem Kağıtcıbaşı konuşmacı, Güney Haştemoğlu da tartışmacı olarak katılmıştır. 17 Aralık 1994 günü atölye çalışmalarına ayrılmış ve "Kadın Kuruluşları", "Kent Yaşamı ve Çevre Kuruluşları", "Sanat, Kültür, Eğitim, Bilim Kuruluşları", "Yurttaşlık ve İnsan Hakları Kuruluşları" ve "İş ve Çalışma Yaşamı Kuruluşları" başlıklı atölye çalışmalarının raporları da, ayrı bir oturumda sunulmuştur. Son oturumu, Bülent Tanör başkanlığındaki, "Sivil Toplum Kuruluşları Arasında İletişim ve Örgütlenme" konulu bir açık tartışma olan Sempozyumun Kapanış Konuşmasını Aydın Uğur yapmıştır.

* Türkiye Felsefe Kurumu, Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü tarafından 7 Şubat 1995 te düzenlenen İnsan Hakları Öğretimine ilişkin görüş alışverişi toplantısına bir temsilciyle katılmıştır. Toplantıya, ilgili Bakanlıklardan, Üniversitelerden ve başka gönüllü kuruluşlardan temsilciler de katılmıştır.

TÜRKİYE'DEN...

* Unesco Türkiye Millî Komisyonu, 18 Kasım 1994 günü, Galatasaray Üniversitesi Ortaköy Binasında, "Hoşgörü ve Sınırları" konulu bir sempozyum düzenledi. Bu Sempozyumun Açılış Oturumunda Unesco Türkiye Millî Komisyonu Yönetim Kurulu Üyesi ve Hoşgörü Komitesi Başkanı Dr. Hıfzı Topuz, Galatasaray Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Yıldızhan Yayla, Unesco Türkiye Millî Komisyonu Başkanı Prof. Dr. M. Oluş Arık, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Başkanı Tayyip Erdoğan ve o sırada Dışişleri Bakanı olan Prof. Dr. Mümtaz Soysal birer konuşma yaptı. "Kültürel ve Sosyal Yaşamda Hoşgörü" başlıklı ilk oturuma Burhan Oğuz, Prof. Dr. Ioanna Kuçuradi, ("Hoşgörü: Kavramı ve Sorunları"), Pulat Tacar ("Hoşgörünün Sınırları") ve Prof. Dr. Emre Kongar ("Kültürel Kimlik Sorunu ve Hoşgörü") katıldı. "Siyasal Yaşamda Hoşgörü" başlıklı ikinci oturumda Doç. Dr. Halil Berktay, Mehmet Dülger, Ercan Karakaş, Bahri Zengin ve Bülent Akarcalı birer konuşma yaptılar. Son oturum "İnanç Sistemlerinde Hoşgörü" başlığını taşıyordu ve bu oturuma Prof. Dr. Niyazi Öktem, Dr. Arus Yumul, Naim Güleryüz, Alain Fontaine, Meletiyos Sakkulidis ve Prof. Dr. Ahmet Yüksel Özemre katıldı.

* Hacettepe Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Felsefe Bölümü, 11-13 Ekim 1994 tarihlerinde, 25. kuruluş yılını çeşitli etkinliklerle kutladı. Açılış oturumunda Hacettepe Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Yüksel Bozer, Felsefe Bölümünün kuruluşu sırasındaki Hacettepe Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. İhsan Doğramacı, Edebiyat Fakültesi Dekanı Prof. Dr. Özkan İzgi, Felsefe Bölümünün kuruluşu sırasındaki Fakülte Dekanı Osman Okyar, Fakültenin önceki dekanı Prof. Dr. Emel Doğramacı, Jonannes-Guttenberg Üniversitesi Öğretim Üyesi Prof. Dr. Richard Wisser ve Felsefe Bölümü Başkanı Prof. Dr. Ioanna Kuçuradi birer konuşma yaptı. Felsefe Bölümü Öğretim Üye ve Yardımcılarının katıldığı, "Türkiye'de Felsefe Eğitimi ve Hacettepe Üniversitesi Felsefe Bölümü" başlıklı bir oturum ile ilki, Hacettepe Üniversitesi Felsefe Bölümü mezunlarının katıldığı "Felsefe Eğitiminin Kazandırabildikleri" başlıklı, diğeri de Felsefe Bölümü öğrencilerinin katıldığı "Niçin Felsefe?" başlıklı iki yuvarlak masa oturumu gerçekleştirildi. Prof. Dr. Richard Wisser, Karl Jaspers'in 25. ölüm yılı vesilesiyle, ölümünden önce çekilmiş bir dökümanter film ile Martin Heidegger'le ölümünden önce yaptığı bir söyleşinin filmini sundu ve bu film gösterimlerinden önce, Jaspers ile Heidegger'i tanıtan birer konuşma yaptı.

* İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesince düzenlenen "Türk-Alman Kültür Dialoğunda 2. Spor Felsefesi Sempozyumu", 19-20 Ekim 1995 günlerinde İstanbul'da yapılacaktır. Sempozyumda, Spor Felsefesi, Tarihte Spor, Spor Eğitimi, Spor Estetiği konu başlıkları altında bildiriler sunulacak, Sempozyum "Geleceğin Toplumunda Spor" konulu bir açık oturumla son bulacaktır.

* Türkiye Millî Olimpiyat Komitesince yayımlanan Olimpiyat Akademisi Dergisinin 1994 sayısında, Spor Felsefesi Bölümünde Dr. H. Attilla Erdemli'nin "Dünya Dağcıları İpbirliği Ülküsü Üzerine" başlıklı yazısı da yer alıyor.

DÜNYADAN...

XX. DÜNYA FELSEFE KONGRESİ

10-16 Ağustos 1998 tarihleri arasında Boston'da toplanacak XX. Dünya Felsefe Kongresinin programını hazırlamakla görevli Uluslararası Program Komitesi, 5-6 Mart 1995 tarihlerinde Viyana'da, İnsan Bilimleri Enstitüsünün davetlisi olarak toplanmış ve genel konusu "*Paideia*: İnsanlığın Eğitiminde Felsefe" olan bu Kongrenin program taslağını oluşturmuştur. Bu programın hazırlanışında, Uluslararası Felsefe Kuruluşları Federasyonuna üye olan ulusal ve uluslararası kuruluşların ilgili önerilerine dayanılmıştır. Türkiye Felsefe Kurmu ile Asya-Afrika Felsefe Birliğinin önerileri üzerine, bu taslakta önerilen kollokyumlar arasında, 1998 e rastlayan 800. ölüm yıldönümü vesilesiyle bir İbn-i Rüşd Kollokyumu da yer almıştır.

Hazırlanan program taslağı, Uluslararası Felsefe Kuruluşları Federasyonunun, 28 Ekim 1995 te Girit'te toplanacak olan Yönetim Kurulunun onayına sunulacaktır.

XX. Dünya Felsefe Kongresinin Uluslararası Program Komitesi, Ernest Sosa ve Kwasi Wiredu (Başkanlar), Radu Bogdan, L. Jonathan Cohen, Dagfinn Føllesdal, Jorge Gracia, Jaakko Hintikka, Yersu Kim, Vladislav Lektorsky, Hans Lenk, Eugene Long, Robert Neville, Francisco Miró Quesada (Uluslararası Felsefe Kuruluşları Federasyonu Başkanı) ve Ioanna Kuçuradi (Uluslararası Felsefe Kuruluşları Federasyonu Genel Sekreteri) den oluşuyor.

BALKAN ÜLKELERİNDE FELSEFE

İlki Ankara'da, Türkiye Felsefe Kurumu tarafından düzenlenen Balkan Ülkeleri Felsefe Seminerlerinin üçüncüsü, 5-8 Haziran 1992 de yapılmış ve Türkiye Felsefe Kurumundan, Bedia Akarsu, Cemil Akdoğan, Suzan Alam, Tüten Anğ, Betül Çotuksöken, Zeynep Davran, İsmail Demirdöven, Arda Denkel, Nuran Direk, Akın Ergüden, Cemal Güzel, Ahmet İnam, Arslan Kaynardağ, Ioanna Kuçuradi, Zerrin ve Sinan Tandoğan, Ali Vahit Turan ve Oya Unat katılmıştı.

Seminere sunulan bildiriler, 1994 te bir kitap olarak yayımlanmıştır: *Philosophy in Balkan Countries*, basıma hazırlayan Myrto Dragona-Monachou, Atina 1994, 313 sayfa.

Kitapta, Ioanna Kuçuradi'nin açış konuşması, Arda Denkel'in "Türkiye'de Felsefe Eğilimleri: 1992 deki Görünüm", Betül Çotuksöken'in "Türkiye'de

Felsefî Söylemin Bugünkü Durumu", İsmail Demirdöven'in "Türkiye'de Felsefe Etkinlikleri", Arslan Kaynardağ'ın "Türkiye'de Felsefe ve Felsefe Geleneğine Tarihsel bir Bakış" ve Cemil Akdoğan'ın "Türkiye'de Bilim Felsefesi" başlıklı bildirileri yer alıyor.

Kitabın Önsözünde Türk Felsefesi için şunlar söyleniyor: "Son yıllarda Türkiye'de kayda değer birçok çalışmanın ve bu arada bazı yaratıcı çalışmaların yapıldığı görülüyor. Türk felsefecilerinin eğildiği önemli konulardan biri, orta öğretimde felsefe eğitimi olmuştur. Alman felsefe geleneğinin, Avrupa'daki bütün felsefe akımlarının, özellikle de analitik felsefenin Türkiye'de sistematik bir şekilde geliştirildiği anlaşılıyor. Türkiye'de felsefenin gösterdiği bu gelişmelerde, Türkiye Felsefe Kurumunun çabaları açıkça görülüyor".

İBN-İ RÜŞD VE AYDINLANMA KONFERANSI

1998 yılı, Avrupa Aydınlanmasına önemli katkılar sağlamış olan, ama Arap toplumlarında aynı etkiyi yapmamış olan —hatta hüküm giyip kitapları yakılan— İbn-i Rüşd'ün 800. ölüm yılıdır.

Bu yıldönümü vesilesiyle, Asya-Afrika Felsefe Birliği ve Uluslararası Felsefe Kuruluşları Federasyonunun işbirliğiyle, Kahire'de, 5-8 Aralık 1994 tarihlerinde, "İbn-i Rüşd ve Aydınlanma" başlıklı bir uluslararası konferans düzenlemiştir. Bu toplantı, Mısır'ın Dışişleri ve Kültür Bakanlıklarının, Mısır Kültür Üst Kurulunun, Arap Devletleri Birliğinin, Uluslararası Felsefe ve İnsan Bilimleri Etüdleri Kurulunun, New York Üniversitesinin (Buffalo) ve Kahire'deki Alman ve İngiliz Kültür Merkezlerinin desteğiyle gerçekleştirilmiştir.

Konferansın amacı, İbn-i Rüşd'ün çalışmalarına dikkat çekmenin yanısıra, "yalnız Arap-İslâm ve Asya-Afrika kültürlerinde değil, dünya düzeyinde de Aydınlanmaya duyulan gereksinimin boyutlarını belirlemek ... ve Arap-İslâm dünyasının kültürel gelişimini yeniden canlandırmada Aydınlanmanın oynayacağı rolü ortaya koymak"tı.

(Konferansı tanıtma yazısından)

"DÜNYADA FELSEFE VE DEMOKRASİ"

Bültenimizin geçen sayısında haberini verdiğimiz, Unesco'nun "Dünyada Felsefe ve Demokrasi" projesiyle ilgili bir uzmanlar toplantısı, 15 ve 16 Şubat 1995 günlerinde Paris'te, Unesco Merkezinde yapılmıştır. Bu toplantıda projenin anketine gelen cevaplar değerlendirilmiş, felsefe eğitiminin "yurttaşlık" eğitimindeki rolü tartışılmış, felsefe eğitimiyle ilgili bir uluslararası "eylem" planı oluşturulmuş ve felsefe eğitimine ilişkin bir bildiri hazırlanmıştır. Bu bildiri metni ve toplantıda alınan kararlar son şeklini aldıktan sonra, Bültenemizde yayımlanacaktır.

YOLCULAR: NIETZSCHE – LOU SALOME

13 Şubat - 12 Mart tarihleri arasında Paris'te, "Espace Pierre Cardin"de, felsefeciler için özellikle ilgi çekici olan bir oyun, *Yolcular: Nietzsche – Lou Salome* sahnelendi.

Oyunun metnini, Nietzsche'nin ve Lou Salome'nin metinlerine dayanarak Simone Benmussa hazırlamıştır. Oyunu aynı zamanda sahneye koyan Benmussa, Nietzsche'nin kompoze ettiği müziğe de yer vermiştir.

Simone Benmussa oyunu şöyle tanıtıyor: Oyun Nietzsche ile Lou Salome'nin karşılaşması, ikisinin de yaşamında önemli bir rol oynamış ve gelecekteki yaşamlarında değişimlere yol açmış bir karşılaşma. İlk defa 1882 de İtalya'da karşılaşmışlar. Dostlukları da yaklaşık bir yıl sürmüş. Nietzsche Lou'da düşünsel bir mirasçısını görür. Şair olan ve *Acıya Övgü* ile *Yaşama Övgü*'yü yazmış olan Lou, Nietzsche'yle karşılaştığı sırada "Nietzsche'yi Karakterizasyon Denemesi" başlıklı bir yazı yazmaya başlar. İlk şeklini Nietzsche de okur.

İki düşünür, çağlarının büyük insansal ve sosyal sorunlarını tartışmaya girişirler. Bu tartışma da onları, geleceğin tarihini sezmeye götürür. İkisinin de alınyazısı bilmektir. Burada konuşan, Bismarck Almanyası'na, antisemitizme, milliyetçiliklere başkaldıran, geleceğin Avrupa'sını haber veren bir Nietzsche'dir. Geçen yüzyılın sonunda onların ortaya attığı sorular, kafalarımızı bugün de altüst etmeye devam ediyor.

Oyunda şu *Lied*'lerden parçalar kullanılıyor: *Der Wanderer* (Yolcu), metin Nietzsche'nin, müzik Schönberg'in; *Junge Fischerin* (Balıkçı Kız), metin ve müzik Nietzsche'nin; *Gern und gerner* (Mutlu ve Daha Mutlu), metin A. v. Chamisso'nun, müzik Nietzsche'nin; *Gebet an das Leben* (Yaşama Övgü), metin Lou Salome'nin, müzik Nietzsche'nin; *Nachspiel* (Epilog), metin Sandor Petofi'nin, müzik Nietzsche'nin; *Eglogue*, metin anonim, müzik Schönberg'in; *Verwelkt* (Solgun), metin Sandor Petofi'nin, müzik Nietzsche'nin; *Piano seul* (Yalnız Piyano); *Nachklang einer Sylversternacht* (Bir Sylvester Gecesinden Yankılar)'ten parçalar, Nietzsche'nin müziği.

(Oyunu tanıtma yazısından)

TÜRKİYE FELSEFE KURUMU BİRİMLERİ

Türkiye Felsefe Kurumunun, beş yıldan beri İstanbul'daki etkinliklerini Arslan Kaynardağ'ın Başkanlığında başarılı bir şekilde yürüten **İstanbul Komitesi**nden başka aşağıdaki Birimleri vardır:

BİYOETİK BİRİMİ

Türkiye Felsefe Kurumu Biyoetik Biriminin kuruluşu için hazırlık çalışmalarına seksenli yılların sonlarında başlanmış ve bu hazırlık sırasında, Ankara Üniversitesi Rektörlüğünün işbirliğiyle iki seminer düzenlemiştir. Hazırlıklarını 1990 yılının sonlarında tamamlayan Birimin ilk toplantısı 10 Ocak 1991 günü yapılmıştır. 1991 yılı kuruluş çalışmaları ile geçmiş, bu süre içinde biyoetik kavramı üzerinde çalışılmıştır. Birimin toplantılarına katılanların bu konuda ortak bir dil oluşturmaya çalışmalarının yanı sıra bu alanda dünyadaki son çalışmalar da incelenmiştir. Aynı yıl içinde Sağlık Bakanlığına bağlı Istanbul Ruh Sağlığı Koordinasyon Komitesinin önerdiği "Ruh Hastalarının Zorunlu Tedavisi" konulu yasa metni etik açısından tartışılmıştır.

1992 yılında Biyoetik Birimi, Türk Tabipleri Birliği (TTB) ile işbirliği yaparak, Birliğin düzenlediği Sağlık Kongresi kapsamında iki yarım gün süren ve dört oturumdan oluşan iki panel düzenlemiştir. 9-11 Mart 1992 tarihleri arasında düzenlenen bu panellerden ilkinde "Etik ve Tıbbî Etik" başlığı altında sağlık bilimlerini ilgilendiren çeşitli etik sorunlar tartışılmıştır. İkinci yarım günde ise "Genetik ve Etik" başlığı altında genetikle ilgili etik sorunlar ile tıp araştırmalarıyla ilgili etik sorunlar ve adlî tıp ve hukuk açısından tıbbî etik sorunları tartışılmıştır.

Türkiye Felsefe Kurumu Biyoetik Birimi 1992 yılının ilk toplantısını 12 Kasım 1992 tarihinde yapmıştır. Bu toplantıda 1992 yılı etkinliklerinin değerlendirmesi yapılmış ve 1993 yılı çalışmalarının plânlanması için toplantı tarihi kararlaştırılmıştır. 10 Aralık 1992 de yapılan toplantıda, 1992 yılında olduğu gibi bu yıl da 14 Mart Tıp Haftası etkinlikleri çerçevesinde, Türk Tabipleri Birliği (TTB) ile işbirliği yapılarak bir toplantı düzenlenmesi kararlaştırılmıştır. 21 Aralık 1992 tarihinde TTB 2. Başkanı Dr. Füsun Sayek ve Dr. Çağrı Kalaça'nın da katılmasıyla yapılan toplantıda TTB bu öneriyi kabul etmiş, toplantının başlığı "Hekimlikte Andlar ve Bildirgeler" olarak belirlenmiştir. TTB ile ortaklaşa yapılan hazırlık çalışmalarının ardından 12 Mart 1993 tarihinde toplantı gerçekleştirilmiştir.

Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi İbni Sina Hastanesi konferans salonunda yapılan toplantı gerek organizasyon yönünden gerekse tartışmaların verimliliği açısından başarılı geçmiş ve sonrasında konuyla ilgili çalışmalar hız kazanmıştır.

Biyoetik Birimi bundan sonraki ilk birleşiminde yapılan toplantının bir değerlendirmesini yapmış, elde edilen başarıyı göz önünde tutarak, bu tür toplantılar düzenlemeye devam etmeyi kararlaştırmıştır. 1992 yılı sonlarında tasarlanan ve 1993 ün ilkbaharında yapılması plânlanan, ancak zaman darlığı nedeniyle 1993 ün sonlarına ya da 1994 ün başlarına ertelenen yeni toplantısının başlığını "Uğraş Etiklerinin Eğitimi" olarak saptayan Birim, hazırlık çalışmasının sağlık bilimlerini ilgilendiren bölümünü üstlenmiştir. Ancak konunun genel anlamda bir etik sorunu oluşu ve boyutlarının genişliği göz önünde tutularak, konunun sağlık uğraşlarını ilgilendiren bölümü dışındaki bölümlerinin Türkiye Felsefe Kurmu Yönetim Kurulu tarafından belirlenecek bir biçimde plânlanması kararlaştırılmıştır. Birimimiz bu konudaki çalışmalarını Dr. Serap Şahinoğlu Pelin ve Doç. Dr. Belma Akşit'in çabalarıyla Temmuz 1993 tarihinde tamamlamıştır. Ancak bu etkinlik çeşitli nedenler yüzünden gerçekleştirilememiştir.

29 Haziran 1994 tarihinde Türkiye Felsefe Kurumu Başkanı Prof. Dr. Ioanna Kuçuradi'nin de katılımıyla gerçekleştirilen Biyoetik Birimi toplantısıyla çalışmalarımız yeniden başlamıştır. Bu toplantıda iki proje kabul edilmiştir. Bunlardan birincisi Alman Kültür Merkezi ile Türkiye Felsefe Kurumunun işbirliğiyle 1995 yılı sonlarında yapılması plânlanan "Uğraş Etikleri" konulu uluslararası bir toplantıdır. Buna ön hazırlık olmak üzere geliştirilen ikinci proje ise Ankara Üniversitesi ile Biyoetik Derneği arasında yapılacak bir işbirliğiyle "Uğraş Etikleri ve Eğitimi" başlıklı daha küçük çaplı bir toplantıdır. İkinci projenin programı aynı zamanda Biyoetik Derneğinin de üyeleri olan Türkiye Felsefe Kurumu Biyoetik Birimi üyeleri tarafından hazırlanmaktadır. Bu projenin Mayıs 1995 te gerçekleştirilmesi hedeflenmektedir. Birinci projenin programı ise Türkiye Felsefe Kurumu ile onun Biyoetik Biriminin ortak çalışmasıyla

oluşturulacaktır.

Türkiye Felsefe Kurmu Biyoetik Birimi 1995 yılı çalışma programını bu toplantıların hazırlanması ve gerçekleştirilmesi olarak belirlemiştir.

Başkanlığını Yaman Örs'ün yaptığı Biyoetik Biriminin üyeleri, Belma Akşit, Işık Bökesoy, İsmail Demirdöven, Çağrı Kalaça, Hamiyet Karakaya, Yasemin Oğuz, Serap Şahinoğlu Pelin, Gülşen Terakye, İlter Uzel ve Berna Arda'dır.

(Hazırlayan: Yasemin Oğuz)

HUKUK FELSEFESİ BİRİMİ

Türkiye Felsefe Kurumu Hukuk Felsefesi Birimi 1992 yılında kurulmuştur. Başkanlığını Prof. Dr. Niyazi Öktem'in yaptığı bu Birim, 1992 yılının Aralığında, İstanbul'da, "Hukuk ve Etik", 1993 Aralığında ise Ankara'da "Adalet Kavramı" konulu iki seminer düzenlemiştir. Bu son Seminere sunulan bildirileri, Türkiye Felsefe Kurumu 1994 yılında yayımlamıştır. Kitabın editörlüğünü Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi öğretim üyelerinden Prof. Dr. Adnan Güriz yapmıştır.

Birimin Başkanının girişimiyle, 1994 yılında İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesinde bir Felsefe Klübü kurulmuştur.

ÇOCUKLAR İÇİN FELSEFE BİRİMİ

Türkiye Felsefe Kurumu Çocuklar İçin Felsefe Birimi, 1992 yılında sayın Nuran Direk'in Başkanlığında kurulmuştur.

Birimin Başkanı 28 Ağustos – 1 Eylül 1992 tarihleri arasında Varna (Bulgaristan)'da düzenlenen "Çocuklar İçin Felsefe" Seminerine katıldı ve A.B.D., İspanya ve Bulgaristan'da çocuklar için felsefe programlarını yürüten felsefecilerle görüş alışverişi yaptı.

Çocuklar için felsefe programı için hazırlanmış olan bir kitabı Türkçe'ye uyarlayan sayın Direk, 1994 yılının başından beri, Çocuk Esirgeme Kurumunun iki yuvasında, 9-12 yaşları arasında olan üç ayrı çocuk grubuyla çalışmaktadır.

TRT'nin ve basının da ilgi gösterdiği bu çalışmalara (bak. örneğin 30 Ağustos 1994 tarihli Cumhuriyet Gazetesindeki Mehmet Fuat'ın "Çocuklar İçin Felsefe" yazısına ve 7 Aralık 1994 tarihli aynı gazetedeki Figen Atalay'ın "Bu Çocuklar Yaşamı Sorguluyor" başlıklı yazısına), bu Yuvalarda görevli bazı öğretmenler de katılmaktadır.

Bu çalışmalarda alınan başarılı sonuçlara göre, Türkiye Felsefe Kurumu, önümüzdeki yıl bu çalışmalarını genişletmeyi düşünmektedir.

Ayrıca İstanbul'daki bazı liselerde Felsefe Klüplerinin kurulmasında önderlik yapmış olan Nuran Direk, Kurumumuzca plânlanan yukarıda sözü edilen çalışma için öğreticiler de hazırlamaktadır.

Nuran Direk, bir grup öğrenciyle birlikte 1993 ve 1994 yıllarında Bulgaristan'da orta öğretim düzeyindeki öğrenciler için düzenlenen Balkan Ülkeleri Felsefe Olimpiyatlarına katılmış; 30-31 Mayıs 1994 te de, Saint-Benoît Lisesinin işbirliğiyle Bulgaristan ve Romanya'dan öğretmenleriyle birlikte gelen öğrencilerin de katıldığı, şiddet sorununu ele alan bir seminer düzenlemiştir.

Geçen Şubat ayında Unesco tarafından düzenlenen "Dünyada Felsefe ve Demokrasi" konulu toplantıda, Bulgaristan ile Türkiye temsilcilerinin önerisi üzerine, şimdilik Balkan Ülkeleri düzeyinde düzenlenen bu Felsefe Olimpiyatlarına uluslararası bir boyutun kazandırılması uygun görülmüştür.

FENOMENOLOJİ BİRİMİ

Türkiye Felsefe Kurumunun 1994 te Prof. Dr. Önay Sözer'in başkanlığında kurulan Fenomenoloji Birimi, kuruluşundan beri aşağıdaki disiplinlerarası seminer ve konferansları gerçekleştirmiştir:

Murat Sarıca Kütüphanesi (Cihangir):

4 Şubat 1995— Gabriella Baptist, "Kant'ta Uzamın Sınırları ve Kendinde Şey"; Önay Sözer, "Hegel'de Sınır Kavramı"; Ferda Keskin, "Sınırlar: M. Foucault'da Kendi'nin Ontolojisi ve Ahlâksal Özneleşme".

25 Şubat 1995— Önay Sözer, "Hegel'de Sınır-Engeli ve Sonsuzluk"; Yağmur Denizhan, "Fraktal Geometri ve Kent Uzamı"; Hayriye Sözen – Aylin Oter, "Istanbul Tarihinde Merkezler ve Sınırlar".

1 Nisan 1995— Doğan Kuban, "Sınır Kavramına Tao'cu Bir Yaklaşım Denemesi"; Hans-Jürgen Gawoll, "Georg Simmel'in Uzam Sosyolojisi Açısından Köprü ve Kapı".

KİTAPLAR ARASINDA

Hazırlayan :ARSLAN KAYNARDAĞ

DOĞAN ÖZLEM'İN FELSEFE YAZILARI

Doğan Özlem'in 1980 den beri izlediğimiz yazılarında ve çevirilerinde başlıca konunun tarih ve kültür felsefesi olduğu görülmektedir. Bu çalışkan felsefecimizin 1986 da yayımladığı *Kültür Bilimleri ve Kültür Felsefesi* adlı kitabı, değişik dergilerdeki yazılarının bir araya getirilmesinden oluşmuştu. Daha sonraki yazılarından oluşan ikinci kitabını 1993 te *Felsefe Yazıları** başlığı altında yayımladı.

Felsefe Yazıları'nda, Kant, Max Weber ve Nietzsche'nin yanında başka konuları da ele alan Doğan Özlem, Kant'ın "felsefe-din", "felsefe-devlet" ilişkisiyle ilgili düşüncelerini incelerken şöyle demektedir:

> *"Kültürel kimlik arayışının yoğunlaştığı dönemlerde, felsefecinin tavrını açıkça ortaya koyması kaçınılmaz olur. Böyle dönemlerde felsefecinin en büyük sorumluluğu, felsefe olanla felsefe olmayanı ayrı tutmak, felsefeye din ve devlet karşısında sahip çıkmaktır."*

Kant bu sorumluluğun iyi bir örneğini kendi kişiliğinde ve kendi düşüncelerinde göstermişti. Her felsefecinin bundan alacağı dersler vardır.

Kitapta Kant'la ilgili yazıdan sonra Weber'le ilgili yazıyı görüyoruz. Alman tarih okuluna bağlı olan bu felsefeci, kültür konusuna doğabilimsel (pozitivist) yöntemlerin uygulanamayacağını söyler ve ayrı bir yöntem öne sürer. Doğan Özlem bu yöntemin yorumsamacı (*hermeneutik*) gelenek içine sokulabileceğini belirtmekte ve bu gelenek içindeki düşünürlerin birbirini izleyen görüşlerini ustalıkla anlatmaktadır.

Max Weber'le ilgili iki yazı var. Bu yazılarda kültür felsefesine genişçe yer verildiği gibi, tarih ve sosyoloji ilişkisinde dikkat edilecek noktalara da işaret edilmektedir. Weber'in "tarihsel sosyolojisi"ne göre toplumsal gerçeğin aynı zamanda "tarihsel gerçek" olduğu vurgulanmakta ve "doğal olanın bilimselliği" ile "tarihsel olanın bilimselliği" karşılaştırılmaktadır.

Kültür felsefesiyle ilgili düşünceler Nietzsche başlıklı yazıda da sürüyor. Daha sonraki sayfalarda bu kültür felsefesinin kısa bir tarihini yapan Doğan Özlem, yenilik getiren düşünürlerin katkılarını ve başlıca kültür kuramlarını anlatmaktadır.

Felsefe Yazıları'nda yazarın kitap tanıtmalarını da görüyoruz. Türkçe'ye Batı dillerinden yeni çevrilen felsefe kitaplarını tanıtıyor. Cassirer'in *İnsan Üstüne Deneme*'si, aynı felsefecinin *Devlet Efsanesi*, Copleston'un *Kant*'ı, yorumcu yaklaşımla ilgili yazıların derlendiği *Toplumbilimlerinde Yorumcu Yaklaşım* adlı kitap, Bottomore'den çevrilen *Seçkinler ve Toplum*, Hegel'den çevrilen *Tarihte Akıl*, J. Locke'tan çevrilen *İnsan Anlığı Üzerine Bir Deneme* tanıtılıp değerlendiriliyor.

Son yazı Viyana Üniversitesi profesörlerinden Erhard Oeser'in Ege Üniversitesi'ne gelerek verdiği konferansın çevirisi. Bu konferansta Avusturyalı kültür eleştirmeni ve yazar Egon Friedell'in edebiyat ve bilimdeki kurgulamalarla (fantezilerle) ilgili düşünceleri üzerinde durulmakta, bu eleştirmenin bilim ve felsefe kuramları konusundaki özgün görüşleri anlatılmaktadır.

Bizde yıllardan beri edebiyat kitapları tanıtılıp eleştirildiği halde, felsefe kitapları tanıtılmaz. Oysa buna gereksinme vardır. Doğan Özlem'in *Felsefe Yazıları* adındaki kitabıyla bu alandaki boşluğu doldurma yolunda iyi bir adım attığını söyleyebiliriz.

---

* Doğan Özlem, *Felsefe Yazıları*, Anahtar Yayınları, 1993, İstanbul, 196 sayfa.

YENİ YAYINLARDAN SEÇMELER

Telif:

Akarsu, Bedia: *Atatürk Devrimi ve Temelleri*, İstanbul, 1994, İnkılap Kitabevi.

Arslan, Ahmet: *Felsefeye Giriş*, Ankara, 1994, Vadi Yayınları.

Cevizci, Ahmet: *Felsefe 1-2*, Ankara, 1994, Mega Yayıncılık.

Gülmez, Mesut: *İnsan Hakları ve Demokrasi Eğitimi*, Ankara, 1994, Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü Yayınları.

Işıklar, Erhan: *Tanrıbilim ve Felsefe Konuşmaları*, Ankara, 1994, Gündoğan Yayınları.

Kuçuradi, Ioanna: *Nietzsche ve İnsan*, Ankara, 1995, Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları (2. basım).

Özlem, Doğan: *Metinlerle Hermeneutik (Yorumbilgisi) Dersleri*, Cilt 1, İzmir, 1994, Prospero Yayınları.

Özlem, Doğan: *Metinlerle Hermeneutik (Yorumbilgisi) Dersleri*, Cilt 2, İzmir, 1994, Prospero Yayınları.
Özlem, Doğan: *Felsefe ve Doğa Bilimleri*, İzmir, İzmir Kitaplığı Yayınevi, 1995.
Yazıcı, Serap: *İnsan Hakları Açısından Laiklik*, İstanbul, 1994, Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği Yayınları.

Çeviri

Arendt, Hannah: *İnsanlık Durumu*, çev.: Bahadır Sina Şener, İstanbul, 1994, İletişim Yayınları.
Camus, Albert: *Başkaldıran İnsan*, çev.: Tahsin Yücel, İstanbul, 1994, Can Yayınları, 5. baskı.
D'Hondt, Jacques: *Hegel ve Hegelcilik*, çev.: Bayram Işık, İstanbul, 1994, İletişim Yayınları.
Foucault, Michel: *Kelimeler ve Şeyler*, çev.: Mehmet Ali Kılıçbay, İstanbul, 1994 İmge Yayınları.
Hayek, Friedrich A.: *Kanun, Yasama Faaliyeti ve Özgürlük. Adaletin ve Politik İktisadın Liberal İlkelerinin Yeni Bir İfadesi*, Cilt 1, çev.: Atilla Yayla, Ankara, 1994, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
Hegel, Georg Wilhelm F.: *Estetik (Güzel Sanatlar Üzerine Dersler)*, çev.: Taylan Altuğ – Hakkı Hünler, İstanbul, 1994, Payel Yayınları.
Heidegger, Martin: *1933'de Neler Oldu?*, çev.: Turhan Ilgaz, İstanbul, 1994, Yapı ve Kredi Yayınları.
Huhnerfeld, Paul: *Heidegger, Bir Filozof, Bir Alman*, çev.: Doğan Özlem, Ankara, 1994, Gündoğan Yayınları.
Husserl, Edmund: *Avrupa İnsanlığının Krizi ve Felsefe*, çev.: Ayça Sabuncuoğlu, İstanbul, 1994, Afa Yayınları.
Husserl, Edmund: *Kesin Bir Bilim Olarak Felsefe*, çev.: Tomris Mengüşoğlu, İstanbul, 1994, Yapı Kredi Yayınları.
Kant, Immanuel: *Pratik Aklın Eleştirisi*, çev.: Ioanna Kuçuradi – Füsün Akatlı – Ülker Gökberk, Ankara, 1994, Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları, 2. baskı.
Ksenefon: *Sokrates'ten Anılar*, çev.: Candan Şentuna, Ankara, 1994, Türk Tarih Kurumu Yayınları.
Kuhn, Thomas: *Asal Gerilim*, çev.: Saadet Özkal, İstanbul, 1994, Kabalcı Yayınları.
Marleau-Ponty, M.: *Algının Fenomenolojisine Önsöz*, çev.: Medar Atıcı, İstanbul, 1994, Afa Yayınları.
Mathieu, Jean-Luc: *Uluslararası Alanda İnsan Hakları*, çev.: Galip Üstün, İstanbul, 1994, İletişim Yayınları.
Pöggeler, Otto – Bede Allemann: *Heidegger Üzerine İki Yazı*, çev.: Doğan Özlem, Ankara, 1994, Gündoğan Yayınları.
Ross, W. David: *Aristoteles*, yayıma hazırlayan: Ahmet Arslan, İzmir, 1993, Ege Üniversitesi Yayınları.
Russell, Bertrand: *Felsefe Sorunları*, çev.: Vehbi Hacıkadiroğlu, İstanbul, 1994, Kabalcı Yayınevi.

ÇEVİRİLER ARASINDA

Hazırlayan: KURTULUŞ DİNÇER

W.D. ROSS — *ARİSTOTELES*

Ünlü Aristoteles uzmanı Sir David Ross'un yazdığı, 1923 yılında yayımlanan *Aristoteles* adlı kitabı ortak bir çalışmayla Türkçe'ye çevrildi. Ege Üniversitesi yayınları arasında 1993 yılında çıkan bu çeviriyi yayıma hazırlayan, Prof. Dr. Ahmet Arslan. Kitabın "Aristoteles'in Hayatı ve Eserleri", "Mantık" ve "Metafizik" başlıklı I., II. ve VI. bölümlerini Ahmet Arslan, "Doğa Felsefesi" başlıklı III. bölümünü İhsan Oktay Anar, "Biyoloji", "Ahlâk" ve "Politika" başlıklı IV., VII. ve VIII. bölümlerini Özcan (Yalçın) Kavasoğlu, "Psikoloji" başlıklı V. bölümünü Zerrin Kurtoğlu, "Retorik ve Poetik" başlıklı IX. bölümünü Nilgün Toker çevirmiş.

Aristoteles üzerine yazılmış en iyi kitaplardan biri olan ve gerek uzman kişiler gerek felsefe öğrencileri için önemli bir eksikliği gidereceğine inandığımız bu kitap için Ahmet Arslan şöyle diyor: Ross'un bu ünlü Aristoteles monografisinin değerini teşkil eden şey nedir? Herşeyden önce Aristoteles'in eserinin bütün cephelerini ele alan, bu cephelerin her birine (örneğin Aristoteles'in mantığına, fiziğine, biyolojisine, psikolojisine, ahlâkına, siyasetine, retoriğine, poetiğine) ayrı bir bölüm tahsis eden açıklayıcı bir eser olması. Başka deyişle Ross bu eser boyunca esas olarak Aristoteles'in kitaplarını sıra ile takip etmekte, bu kitaplarda bulunan, savunulan bütün önemli görüşleri, tezleri, kuramları Aristoteles'in metnini doğrudan doğruya izleyerek sergilemekte ve açıklamaktadır. Bu bakımdan eser adeta bütün Aristoteles külliyatının bir özeti veya özüdür ..."; "... Eserin ikinci ve diğer önemli bir meziyeti sadece Aristoteles'in görüşlerini entellektüel bir namuslulukla mümkün olan en büyük ölçüde uygun ve açık bir tarzda sergilemekle yetinmemesi, gerektiği yerlerde ve gerektiği ölçüde onlarla tartışması, hesaplaşması, tek kelime ile onları değerlendirmesidir."

Kitabı edinmek isteyenler, Ege Üniversitesi Yayınları, Bornova, İzmir adresine başvurabilirler.

ÜYELERİMİZDEN HABERLER

* Orta Doğu Teknik Üniversitesi araştırma görevlilerinden Oya Unat, araştırma yapmak üzere A.B.D.'ye gitmiştir.

* Hacettepe Üniversitesi Felsefe Bölümü Araştırma Görevlilerinden Cemal Güzel ile Levent Aysever ve Uludağ Üniversitesi Felsefe Bölümü Araştırma Görevlilerinden Işık Özgündoğdu, 1994 Aralığında doktora derecelerini aldılar.

* Hacettepe Üniversitesi Felsefe Bölümü Başkanı Prof. Dr. Ioanna Kuçuradi, 5-8 Aralık 1994 günlerinde Kahire'de toplanan "İbn-i Rüşd ve Aydınlanma" konulu Konferansa, bir "açış konuşması" ve "Türkiye'de Sekülarizasyon" konulu bir bildiriyle; 15 ve 16 Şubat 1995 günlerinde Paris'te yapılan, Unesco'nun "Dünyada Felsefe ve Demokrasi" projesiyle ilgili uzmanlar toplantısına "Türkiye'de Felsefe" başlıklı bir bildiriyle; 5 ve 6 Martta Viyana'da yapılan, XX. Dünya Felsefe Kongresinin Uluslararası Program Komitesinin toplantısına; 14-17 Mart 1995 tarihlerinde de, gene Paris'te yapılan, Unesco'nun kuruluşunun 50. yıldönümü vesilesiyle düzenlemeye başladığı Unesco Felsefe Forum'unun "Nasıl Birlikte Yaşayacağımızı Bilmiyoruz" konulu oturumuna "Nasıl Birlikte Yaşayacağımızı Gerçekten Bilmiyor muyuz?" başlıklı bir bildiriyle katılmıştır. Ayrıca 12 Nisan 1995 günü Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi tarafından düzenlenen Avrupa Gazetecilik Öğrencilerinin 10. Forumu'nda "'Çağdaş Gazetecilikte Etik' Üzerine Değinmeler" başlıklı bir konuşma yapmıştır.

* Boğaziçi Üniversitesi öğretim üyelerinden Prof. Dr. Arda Denkel, Türkiye Bilimler Akademisinin (TÜBA) 7 Ocak 1995 te yapılan 4. Genel Kurulunda "asosiye" üye seçildi; Mart 1995 te de Boğaziçi Üniversitesi Felsefe Bölümünün Başkanlığına atandı.

* İstanbul Büyükşehir Belediyesinin, 7 Ocak 1995 te, Tarık Zafer Tunaya Kültür Merkezinde düzenlediği "Beyin Fırtınası" programında, İstanbul Üniversitesi Felsefe Bölümü öğretim üyelerinden Doç. Dr. Betül Çotuksöken, "*Credo*'dan *Cogito*'ya, *Cogito*'dan *Credo*'ya" başlıklı bir konuşma yapmıştır. Doç Dr. Çotuksöken, ayrıca, 9-10 Mart 1995 günlerinde, Unesco Türkiye Millî Komisyonu İnsan Bilimleri İhtisas Komitesinin, Ankara'da Türk Tarih Kurumunda düzenlediği "Tarih Yazıcılığı" Sempozyumuna, "Felsefe ve Tarihi" başlıklı bir bildiriyle katılmış; 17 Mart 1995 te, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Alman Dili ve Eğitimi Bölümü Seminer Grubuna, "Aydınlanma Üzerine" adlı çalışmasını sunmuş ve 15 Nisan 1995 te de, Özel Kalamış Lisesinde, "Hoşgörü Kavramı Üzerine" başlıklı bir konuşma yapmıştır.

* Prof. Dr. Akın Ergüden, Prof. Dr. Ioanna Kuçuradi, Prof. Dr. Necdet Sumer ve Prof. Dr. Şahin Yenişehirlioğlu, Ankara Radyosu - TRT 2'nin "Durum-Sorun-Çözüm" programı çerçevesi içinde, 12 Şubat 1995 Pazar günü "Türkiye'de Felsefe Eğitiminin Sorunları"nı tartıştılar. Aynı program 13 Şubat günü TRT 1'den de yayımlandı.

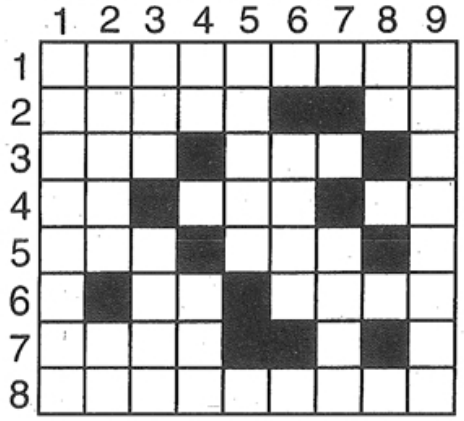
* İstanbul Üniversitesi Felsefe Bölümü öğretim üyelerinden Prof. Dr. Önay Sözer, 22 Şubat 1995 tarihinde Bursa Üniversitesi Felsefe Bölümünde, "Heidegger'de Geleceğin Felsefesi" konulu bir konferans vermiştir.

* Galatasaray Üniversitesi İletişim Fakültesi Dekanı Prof. Dr. Niyazi Öktem, 21 Mart 1995 günü, Marmara Üniversitesi İlâhiyat Fakültesinde "Hukuk Felsefesi Nedir?" başlıklı, Prof. Dr. Orhan Münir Çağıl da, "Kant ve Hukuk Felsefesi" başlıklı birer konferans vermiştir. Prof. Dr. Öktem, 8-11 Nisan 1995 te de, Unesco ile Siena Üniversitesinin işbirliğiyle düzenlenen "Hoşgörü ve Hukuk" konulu toplantının "Hukuk Felsefesi ve Hoşgörü" başlıklı oturumuna tartışmacı olarak katılmış, ayrıca Anadolu Alevîliği hakkında da kısa bir konuşma yapmıştır.

* Ege Üniversitesi Felsefe Bölümü öğretim üyelerinden Prof. Dr. Doğan Özlem, 30 Mart 1995 tarihinde, Uludağ Üniversitesi Rektörlüğünün düzenlediği Konferanslar dizisinde "Eleştirel Düşünme" başlıklı bir konferans; 15 Nisan 1995 günü Tarih Vakfının İzmir Şubesinde "Heidegger'de Felsefe ve Tarih" konulu bir konferans vermiştir. 15 Mayıs 1995 te ise, Yapı ve Kredi Bankasının İzmir'de düzenlediği "Salı Tartışmaları" çerçevesi içinde "Tarih ve Bilim" konulu bir konuşma yapacaktır.

BULMACA

Hazırlayan: BERNA ÜLNER

Soldan Sağa: 1. 1858-1942 yılları arasında yaşamış, *Primitive Art* ile *The Mind of Primitive Man*'in yazarı olan Amerikalı etnolog. **2.** 1472-1532 yılları arasında yaşamış, *Hüsn-ü Dil*'in yazarı olan, Bursalı ozan ve çevirmen... Bir nota. **3.** Temel... Yaşlık, nem. **4.** Becerikli... Bir tarikat ya da sanatın kurucusu... Hendek. **5.** Eskiden Macaristan taraflarında sancak beylerine ve küçük prenslere verilen ünvan... Hoş, beğenilen. **6.** Duman lekesi... Bir içecek. **7.** 1869-1949 yılları arasında yaşamış, *Serab-ı Ömrüm*'ün yazarı olan ozan ve düşünürün ilk adı. **8.** ..... *Logico-philosophicus*.

Yukarıdan Aşağıya: 1. 1821-1880 yılları arasında yaşamış, 1857 de, bir eserinde kışkırtıcılık yaptığı savıyla yargılanan, *L'education sentimentale*'in de yazarı olan ünlü Fransız edebiyatçı. **2.** Genellikle gemilerde, kışlalarda birbiri üzerine yapılan yatak yeri... Türkü. **3.** Bir bağlaç... Çekişme, bozuşma. **4.** Nikelin simgesi... Hindistan'dan gelen, sert ve değerli kerestesi olan bir ağaç. **5.** Anlık. **6.** 1895-1960 yılları arasında yaşamış, *Sanatkârlar* ile *Eve Düşen Yıldırım*'ın yazarı olan İstanbullu edebiyatçı. **7.** 1724-1804 yılları arasında yaşamış, *Träume eines Geistersehers erläutert durch Träume der Metaphysik*'in yazarı olan Alman filozof. **8.** İsim. **9.** .....*'ten Anılar.*

Geçen Sayının Yanıtları: Soldan Sağa: 1. Ihab Hassan. **2.** Dal... Ap... Do. **3.** Elias... An. **4.** Odera Oruka. **5.** Mor... Karl. **6.** İnta. **7.** Gar... Us. **8.** Bireşim. **Yukarıdan Aşağı: 1.** Ideolog. **2.** Hald... Ab. **3.** Ali Emiri. **4.** Aron. **5.** Sartre. **6.** Aa. **7.** Spark... Mi. **8.** Nuar. **9.** Ad... Kr. **10.** Novalis.

TURKIYE FELSEFE KURUMU YAYINLARI

ARSLAN KAYNARDAĞ
BİZDE FELSEFENİN KURUMLAŞMASI VE TÜRKİYE FELSEFE KURUMU'NUN TARİHİ
1994
*
SİMURG DİZİSİNDEN
IOANNA KUÇURADİ
NIETZSCHE VE İNSAN
1995

TURKIYE FELSEFE KURUMU YAYINLARI

ÇEVİRİ DİZİSİNDEN

IMMANUEL KANT
PRATİK AKLIN ELEŞTİRİSİ
1994
*
MARTIN HEIDEGGER
METAFİZİK NEDİR?
1994

TÜRKİYE FELSEFE KURUMU BÜLTENİ
Sahibi: Türkiye Felsefe Kurumu Adına Ioanna Kuçuradi
Yayın Yönetmeni: Ioanna Kuçuradi
Yayın Yönetmeni Yardımcısı: Berna Ülner
Yayın Kurulu: Füsun Akatlı, Tüten Anğ, Betül Çotuksöken, İsmail Demirdöven, Kurtuluş Dinçer, Ali Irgat, Arslan Kaynardağ, Niyazi Öktem, Doğan Özlem, Yüksel Pazarkaya, Harun Tepe, Hilmi Yavuz.
Yazışma Adresi: P.K. 176, Yenişehir 06442 Ankara
Dizgi ve Baskıya Hazırlık: Berna Ülner
Baskı: Meteksan Limited Şirketi, Ankara

yayın hakkı saklıdır

Para ile satılmaz